

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัย เรื่อง การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. : กรณีโรงเรียนบ้านนาแมต สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 2 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและนำเสนอตามลำดับดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม
 - 1.1 ความหมายของการพัฒนา
 - 1.2 ความหมายของคุณธรรม
 - 1.3 ความหมายของจริยธรรม
 - 1.4 ความหมายของคุณธรรม จริยธรรม
 - 1.5 ความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม
 - 1.6 องค์ประกอบในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน
 - 1.7 โรงเรียนกับแนวทางพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน
 - 1.8 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม
2. โรงเรียนคุณธรรม สพฐ.
 - 2.1 กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม สพฐ.
 - 2.2 องค์ประกอบคุณธรรมอัตลักษณ์โรงเรียนบ้านนาแมต
 - 2.2.1 ความรับผิดชอบ
 - 2.2.2 ความมีระเบียบวินัย
 - 2.2.3 ความมีจิตสาธารณะ
 - 2.3 แนวทางในการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. : กรณีโรงเรียนบ้านนาแมต
3. การพัฒนาบุคลากร
 - 3.1 การศึกษาดูงาน
 - 3.2 การประชุมเชิงปฏิบัติการ
 - 3.3 การนิเทศภายใน

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
5. บริบทของโรงเรียนบ้านนาแมด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 2

- 5.1 ประวัติและความเป็นมา
- 5.2 วิสัยทัศน์โรงเรียน
- 5.3 พันธกิจ
- 5.4 เป้าประสงค์
- 5.5 ข้อมูลบุคลากรและนักเรียน
- 5.6 นโยบายการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม
- 5.7 ลักษณะของชุมชนที่โรงเรียน
- 5.8 การเข้าร่วมโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ.
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

1. ความหมายของการพัฒนา

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และนักวิชาการศึกษาได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้น่าสนใจอย่างหลากหลาย ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, หน้า 779)

ให้ความหมายของการพัฒนาว่า (พัตตะนะ) น. ความเจริญ พัฒนา (พัตตะ-

ก. ทำให้เจริญ

กำแหง จิตตมาก (2549, หน้า 17) ได้ให้ความหมายของการพัฒนา (Development) หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งดำเนินไป เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายที่วางไว้ การพัฒนาสามารถดำเนินการได้ในด้านต่าง ๆ และจะต้องดำเนินไปตามแผนหรือขั้นตอนที่วางไว้พร้อมทั้งมีการประเมินผลของการดำเนินการนั้น ๆ ว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่อย่างไร นอกจากนี้การพัฒนายังเป็นกระบวนการทำให้เจริญก้าวหน้าหรือมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางที่พึงปรารถนา การพัฒนาเป็นหลักการที่ได้รับการยอมรับหรือเป็นอุดมการณ์ที่ถึงปรารถนาซึ่งสามารถไปใช้

ปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลดีตามที่มุ่งหวัง และขณะเดียวกันการพัฒนาสามารถมองได้ว่าเป็น
 ธรรมชาติ เครื่องบ่งบอกถึงความสำเร็จแห่งความพยายามของมนุษย์ทางด้านใดด้านหนึ่ง
 โดยความจริงแล้วการพัฒนาเกิดขึ้นจากความจำเป็นที่ว่าสภาพเดิมของสิ่งที่มีอยู่นั้นไม่เป็น
 ที่พึงปรารถนาอีกต่อไป จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงใหม่ เพื่อให้เป็นที่พึงปรารถนาแก่
 ส่วนรวมดังนั้นกระบวนการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมจึงเป็นกระบวนการปลูกฝังความ
 เจริญงอกงามทางด้านความประพฤติแก่บุคคล ให้บุคคลประพฤติปฏิบัติเฉพาะสิ่งที่ดีงาม
 สอดคล้องกับระเบียบแบบแผน บรรทัดฐานที่สังคมบัญญัติไว้ และหลักศีลธรรมอันดีงาม
 ทางศาสนา ซึ่งแนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาจิตใจ
 (Spiritual Development) ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกที่รับผิดชอบและรู้จักแยกแยะ
 สิ่งที่ดีควรทำออกจากกันได้ด้วยตนเองให้เกิดขึ้นในจิตใจของบุคคลอย่างถาวร

กระทรวงศึกษาธิการ (2554, หน้า 8) ให้ความหมายของการพัฒนา
 ว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อความเจริญก้าวหน้า
 ไปสู่ทิศทางที่พึงปรารถนาและเป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนรวม

กล่าวโดยสรุป การพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลง
 ที่ก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าไปสู่ทิศทางที่พึงปรารถนา เป็นธรรมชาติเครื่องบ่งบอกถึง
 ผลสำเร็จแห่งความพยายามของมนุษย์ ที่มุ่งดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมาย หรือเป้าประสงค์
 ที่กำหนดและเป็นที่ยอมรับของสังคม

2. ความหมายของคุณธรรม

จากการศึกษาพบว่าผู้ให้ความหมาย คำว่า คุณธรรม เอาไว้น่าสนใจดังนี้
 พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, หน้า 253) ได้ให้
 ความหมายคำว่า คุณธรรม ไว้ดังนี้ (คุณ-นะ) น. สภาพคุณงามความดี คุณธรรม สมรส
 คำว่า คุณ กับ ธรรม เข้าด้วยกัน ซึ่ง คุณ หมายถึง มีค่าความดีและธรรม หมายถึง
 ความประพฤติ คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี

พุทธทาสภิกขุ (2529, อ้างถึงใน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา,
 2550, หน้า 8) ให้ความหมายของคำว่า คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติฝ่ายดีโดยส่วนเดียว
 เป็นส่วนที่ตั้งหรือเป็นประโยชน์แก่สันติภาพหรือสันติสุขจึงเป็นที่ต้องการของมนุษย์
 คุณธรรมเป็นสิ่งที่ต้องอบรมโดยเฉพาะ เพื่อให้เกิดขึ้นเหมาะสมกับที่เราต้องการ

กระทรวงวัฒนธรรม (2550, หน้า 10) ให้ความหมายว่า คุณธรรม
 หมายถึง การปฏิบัติตนและประพฤติตนตามศีลธรรมอันดีและยึดหลัก จริยธรรมความ

ถูกต้องและดีงาม ส่วนจริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์ ความประพฤติที่ดีของมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติของมนุษย์เอง ได้แก่ ความเป็นผู้มีปัญญาและรู้จักไตร่ตรอง แยกแยะความดีความชั่ว ถูก-ผิด ควร-ไม่ควร เป็นการควบคุมตนเองและเป็นการควบคุมกันเองในกลุ่มหรือเป็นศีลธรรมเฉพาะกลุ่ม

ประกาศรี สี่ห้าไฟ (2550, หน้า 7) กล่าวว่า คุณธรรม (Moral) คือ หลักธรรมจริยาที่สร้างความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดีในทางศีลธรรม มีคุณงามความดีภายในจิตใจ อยู่ในขั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุข ความยินดี การกระทำที่ดีย่อมมีผลผลิตของความดี คือ ความชื่นชมยกย่อง ในขณะที่กระทำความชั่วย่อมนำความเจ็บปวดมาให้ การเป็นผู้มีคุณธรรม คือ การปฏิบัติอยู่ในกรอบที่ดีงาม ความเข้าใจในเรื่องการกระทำดี มีคุณธรรมเป็นเกณฑ์สากลที่ตรงกัน เช่น การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียน ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น สภาพการณ์ของการกระทำความดีคือ ความเหมาะสม ความควรต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น สามารถสั่งสอนอบรมให้ปฏิบัติตามมาตรฐานของพฤติกรรมที่ถูกต้อง มีสติสัมปชัญญะ รับผิดชอบชั่วดีตามทำนองคลองธรรม มีจิตใจ ลักษณะนิสัยหรือความตั้งใจที่ดีงาม

สิริวรรณ ศรีพหล (2550, หน้า 90) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง ธรรมะ ที่เป็นคุณงามความดีสภาพที่เกื้อกูล สิ่งที่เป็นคุณงามความดีที่บุคคลยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม มีประโยชน์มาก และเป็นสิ่งที่เป็นคุณธรรมในแต่ละสังคมอาจจะแตกต่างกันเพราะการเห็นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่า เป็นสิ่งดีหรือไม่ดีนั้นขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ศาสนาและการศึกษาของคนในสังคม

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2550, หน้า 33 - 39) ได้กำหนด 8 คุณธรรมพื้นฐานขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้กับสถานศึกษาได้นำไปประยุกต์ใช้ตามเหตุการณ์และปัญหาในท้องถิ่นของตน เพื่อให้เกิดผลดีทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ ได้แก่ 1) ชยัน 2) ประหยัด 3) ซื่อสัตย์ 4) มีวินัย 5) สุภาพ 6) สะอาด 7) สามัคคี 8) มีน้ำใจ

พระราชบัญญัติส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2551 (2551, หน้า 7) ได้ให้ความหมายคำว่า คุณธรรม คือ “สิ่งที่มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นความดีงาม เป็นมโนธรรม เป็นเครื่องประดับประดาใจให้เกลียดความชั่ว กลัวบาป ใฝ่ความดี เป็นเครื่องกระตุ้นผลักดันให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบ เกิดจิตสำนึกที่ดีมีความสงบเย็น

ภายใน และเป็นสิ่งที่ต้องอบรมโดยเฉพาะเพื่อให้เกิดขึ้นและเหมาะสมกับความต้องการของสังคม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552, หน้า 13) ให้ความหมายของคำว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นความดีงาม เป็นมโนธรรมเป็นเครื่องประดับประคองใจให้เกลียดความชั่ว กลัวบาป ใฝ่ความดี และเป็นเครื่องกระตุ้นผลักดันให้เกิดความรู้สึกผิดชอบเกิดจิตสำนึกที่ดีที่มีความสงบเย็นภายใน

ประภาส ละคราคี (2552, หน้า 33) ได้ให้ความหมายคำว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี และคุณลักษณะหรือสภาวะที่มีคุณค่าอยู่ในจิตใจของมนุษย์ที่เป็นไปในทางที่ถูกต้องดีงามเป็นสภาวะนามธรรมอยู่ในจิตใจของแต่ละคน

รจนา ภูทองชัย (2552, หน้า 190) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดีและคุณลักษณะหรือสภาวะที่มีค่าอยู่ในจิตใจของมนุษย์ที่เป็นไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ซึ่งเป็นภาวะนามธรรมที่อยู่ในจิตใจ

กิตติศักดิ์ สมอเขียว (2555, หน้า 13) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพนึกคิดในทางที่ดีงาม เชื่อในความบริสุทธิ์ ยุติธรรม มีความจริงใจและปรารถนาดีต่อผู้อื่น ความประพฤติอันดีงามเหล่านี้ จะถูกบ่มเพาะและกล่อมเกลามาเป็นเวลาอันยาวนานทำให้เกิดเป็นความเคยชินที่อยู่ในจิตใต้สำนึกของผู้ปฏิบัติทำให้เป็นบุคคลที่มีความประพฤติชอบด้วยกาย วาจาและใจเป็นที่สบายใจต่อผู้พบเห็น

Kohlberg (1976, หน้า 15) ได้ให้คำจำกัดความว่า คุณธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติในสังคม และทำให้บุคคลมีการพัฒนา จนกระทั่งมีลักษณะพฤติกรรมเป็นของตนเองมาตรฐานการตัดสินใจของสังคมจะเป็นเครื่องตัดสินว่าการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมเช่นนั้นเป็นเรื่องที่ผิดหรือถูก

สรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพหรือคุณลักษณะคุณงามความดีอันเป็นนิสัยที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ที่เกิดจากความเพียรพยายามที่จะประพฤติปฏิบัติตนเฉพาะทางที่ถูกต้องดีงามจนกลายเป็นความเคยชิน เป็นบุคลิกลักษณะเฉพาะตัวที่ทรงคุณค่าหรือสภาวะที่มีคุณค่า เป็นเครื่องมือที่สังคมใช้ตัดสินการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมนั้น ๆ ว่าเป็นความถูกต้องดีงาม น่าชื่นชมยินดี และเห็นควรปฏิบัติตาม

3. ความหมายของจริยธรรม

จากการศึกษาพบว่า มีผู้ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม ไว้ที่น่าสนใจดังนี้
พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, หน้า 921)
ได้กล่าวว่า จริยะ หมายถึง ความประพฤติ หรือกริยาที่ควรประพฤติ จริยธรรม หมายถึง
ธรรมที่เป็นข้อควรประพฤติปฏิบัติ

กรมวิชาการ (2552, หน้า 7) ได้อธิบายความหมายของ จริยธรรม
ไว้ว่า จริยธรรม (Ethics) หรือ จริยศาสตร์ มาจากภาษากรีก Ethos นั่นคือ นิสัย ดังนั้น
จริยธรรม หรือ จริยศาสตร์ จึงเป็นเรื่องของการฝึกนิสัย ซึ่งก็มีคำถามว่าฝึกอย่างไรจึงจะ
เป็นนิสัยบ้างก็มีข้อสงสัยว่านิสัยฝึกกันได้หรือไม่ Ethos หรือ นิสัย ตามทฤษฎีของชาวกรีก
กล่าวว่า “คนเราเกิดมาเหมือนผ้าขาวแล้วมาฝึกกันโดยต้องทำบ่อย ๆ ทำซ้ำ ๆ จนเป็นนิสัย
แล้วจะกลายเป็นคุณธรรม เป็นการเริ่มจากภายนอกเข้าสู่ภายใน เป็นลักษณะนิสัย
เป็นคุณสมบัติที่ดีในจิตใจ ฉะนั้นการทำดีต้องทำบ่อย ๆ จนเป็นนิสัย”

สมคิด บางโม (2554, หน้า 12) ได้ให้ความหมาย จริยธรรม หมายถึง
หลักหรือข้อควรประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง ดึงตามหลักคุณธรรม ตลอดจนการมี
ปัญญาไตร่ตรองด้วยเหตุผลว่า อะไรดี ควรประพฤติ อะไรไม่ดี ไม่ควรประพฤติ

พระราชบัญญัติส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ (2551, หน้า 11) ได้ให้
ความหมายคำว่า จริยธรรม หมายถึง กรอบหรือแนวทางอันดีงามที่พึงปฏิบัติ ซึ่งสังคม
กำหนดไว้สำหรับใช้ให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม เกิดความสงบร่มเย็นเป็นสุข
เกิดความรักสามัคคี เกิดความอบอุ่น มั่นคงและปลอดภัยในการดำรงชีวิต เช่น ศีลธรรม
กฎหมาย ธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น

ประภาส ละราศี (2552, หน้า 34) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง สภาพ
คุณงามความดีที่ควรประพฤติปฏิบัติตามหลักการ และความเชื่อที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2552, หน้า 8) ให้ความหมายของ
คำว่า จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่ประพฤติปฏิบัติ เป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของ
สังคมเป็นหลักหรือกรอบที่กำหนดไว้เป็นแนวปฏิบัติสำหรับสังคม เพื่อให้เกิดความเป็น
ระเบียบเรียบร้อยสงบร่มเย็นเป็นสุข เกิดความรักสามัคคี มีความอบอุ่น มั่นคงและ
ปลอดภัยในการดำรงชีวิต เช่น ศีลธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียม

จิตถนอม กงสะเด็น (2552, หน้า 11) กล่าวถึง จริยธรรม ว่าเป็นเรื่องของ
การประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม ซึ่งก็คือ สิ่งที่เป็นข้อห้าม สิ่งไม่ควรงดเว้น หรือสิ่ง

ที่ไม่ควรประพฤติปฏิบัติตามหลักของศาสนานั้นเองสำหรับคุณธรรมนั้น ก็คือสิ่งที่ตั้งาม ทั้งหลายทั้งปวงที่ควรแก่การส่งเสริมหรือสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติที่สำคัญที่สุดก็คือ ทั้งคุณธรรมและจริยธรรมจะต้องมาจาก หลักธรรมทางศาสนาที่พระศาสดาในแต่ละยุค แต่ละสมัยนำมา โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนกฎทางสังคมให้เป็นไปตามความเหมาะสมของ วิวัฒนาการของสังคมตามลำดับนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสู่ออนาคตต่อ ๆ กันไป

พระมหาเฉลิมพล วิชา (2552, หน้า 24) ได้ให้ความหมายของ จริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์ของความประพฤติที่มนุษย์ควรประพฤติ ให้สมที่ได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็น ผู้ที่มีเหตุผล มีความคิดและมีสติปัญญา

ประหยัด กันแก้ว (2554, หน้า 16) ได้กล่าวไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมในการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ควรปฏิบัติที่ตั้งามเหมาะสม และเป็นที่ยอมรับ ชุมชนหรือยอมรับของสังคมเพื่อความสันติสุขแห่งตนเอง และความสงบเรียบร้อยของ สังคมส่วนรวม

อุทัย ทองสุขุม (2554, หน้า 17) กล่าวถึง จริยธรรมว่า หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลที่แสดงออกถึงคุณงามความดีทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม เพื่อให้เกิดความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรือง

Thorndike & Barnhart (1957, หน้า 629) ให้ความหมายว่า จริยธรรม หมายถึง คุณธรรม หรือการกระทำในสิ่งที่ถูกที่ควรซึ่งถือว่าเป็นระเบียบความประพฤติ ที่ตั้งาม

Piaget (1962, หน้า 1) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึงองค์ประกอบของ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่บุคคลยอมรับว่าถูกต้องเป็นสิ่งที่ควรถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้ ได้รับการยอมรับจากสังคม

สรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง พฤติกรรม การประพฤติปฏิบัติ ที่เป็นรูปธรรมได้หลากหลาย ไร้รูปแบบไร้การผูกขาด แสดงออกในทางที่ตีจนปรากฏ คุณค่าต่อตนเองและเป็นที่ยอมรับของสังคม จริยธรรมนั้นมีองค์ประกอบอยู่ 2 ฝ่าย ได้แก่ 1) ฝ่ายปฏิบัติ คือ ตนเอง 2) ฝ่ายตัดสิน คือ สังคม

4. ความหมายของคุณธรรม จริยธรรม

นักวิชาการและนักจิตวิทยาหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า คุณธรรม จริยธรรม ตามทัศนคติของตนเองไว้น่าสนใจ ดังนี้

นางลักษณ์ วิวัชชัย บุพผา เมษศรีทองคำ และธีระวัฒน์ ฆะราช (2551, หน้า 4 – 5) ให้ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง คุณสภาวะลักษณะหรือสภาพของคุณงามความดีที่บุคคลประพฤติปฏิบัติในลักษณะที่ถูกต้องดีงามและเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับกฎเกณฑ์และมาตรฐานทางสังคมที่กำหนด

ประภาส ละราศี (2552, หน้า 36) กล่าวว่า คุณธรรม จริยธรรม หมายถึง สภาพความดีงาม สิ่งที่ดีควรประพฤติปฏิบัติที่สะท้อนคุณธรรมออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมด้วยการทำบ่อย ๆ ซ้ำ ๆ จนกลายเป็นนิสัย

John Dewy (1975, หน้า 12) กล่าวว่า คุณธรรม จริยธรรม คือ หลักความประพฤติที่มีการฝึกอบรมให้เป็นความประพฤติของพลเมืองดี โดยเน้นที่รายบุคคล ดังนั้นหลักจริยธรรมจึงไม่มีใครคนใดคนหนึ่งผูกขาดการตัดสินใจ มันไม่ใช่เรื่องเหนือธรรมชาติ ไม่สร้างรูปแบบเฉพาะผูกขาดหรือวิถีชีวิตเพียงอย่างเดียวแต่เป็นการสร้างลักษณะนิสัยของบุคคลโดยเน้นความสำคัญในด้านจิตในเป็นหลัก

สรุปได้ว่า คุณธรรม จริยธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่ดีงามที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ เพื่อใช้ดำเนินชีวิตให้บรรลุสู่เป้าหมาย ซึ่งจะสะท้อนผลออกมาโดยการประพฤติปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรมได้หลากหลาย ไร้รูปแบบไร้การผูกขาด ซึ่งทั้งคุณธรรมและจริยธรรมจะต้องมาจาก หลักธรรมทางศาสนาที่พระศาสดาในแต่ละยุคแต่ละสมัยนำมา โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนกฎทางสังคม ให้เป็นไปตามความเหมาะสมของวิวัฒนาการของสังคมตามลำดับนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันลู่อนาคตต่อ ๆ กันไป

5. ความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งถือว่ามีสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ให้มีการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งมีผู้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ให้น่าสนใจดังนี้

เพลโต (Plato ก่อน ค.ศ. 427 – 347) กล่าวว่า การพัฒนาคุณธรรม มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งคุณธรรมที่สำคัญมีอยู่ 4 ประการเรียกว่า Cardinal Virtues เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่รองรับคุณธรรมอื่นทั้งหมด ได้แก่

1. ปัญญา (ปรีชาญาณ)
2. ความกล้าหาญ
3. ความพอประมาณ
4. ความยุติธรรม

เพลโต ถือว่า ปัญญา สำคัญที่สุด เพราะปัญญาจะโอบอุ้มเอาคุณธรรมอื่น ๆ ไว้ด้วยกัน ในทำนองเดียวกัน องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าถือเอาความไม่ประมาทสำคัญที่สุดเกินกว่าธรรม ทั้งปวง จนโอบอุ้มเอาธรรมอื่น ๆ ไว้ได้หมด

สมพิศ เกิดนวล (2558, หน้า 10) กล่าวว่า คุณธรรม จริยธรรมเป็น ปัจจัยสำคัญที่จะเสริมสร้างความสงบสุขและความเจริญให้แก่บุคคล ก่อให้เกิดประโยชน์ตนเอง คือ เป็นตัวนำที่ทำให้บุคคลได้กำหนดพฤติกรรมของตนเองเพื่อทำให้เกิดความสุข ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม คือ การได้รับการยอมรับ และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อ ประเทศชาติ คือ เป็นหลักธรรมที่คุ้มครองโลกให้อยู่รวมกันได้อย่างสันติสุข

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2550, หน้า 7) ได้กล่าวว่า คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมเป็นข้อควรประพฤติปฏิบัติให้มีความถูกต้อง ดึงงาม เป็นแนวทางแห่งความดี ความถูกต้อง เป็นเครื่องจูงใจให้คนประพฤติ ปฏิบัติตน เป็นคนดีได้ ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญ แต่การสร้างคุณธรรม จริยธรรมเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก

กรมวิชาการ (2554, หน้า 15) ได้กล่าวว่า คุณธรรม จริยธรรม มีบทบาทสำคัญในชีวิตมนุษย์หลายประการ ได้แก่

1. ทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานหรือมาตรฐานของพฤติกรรมทั้งหลาย เป็นตัวกำหนดการแสดงออกของบุคคลว่าควรทำหรือไม่ ซึ่งจะช่วยกำหนดจุดยืนในเรื่องต่าง ๆ และช่วยประเมินการปฏิบัติของตนเองและบุคคลอื่น
2. ทำหน้าที่เป็นแบบแผน สำหรับการตัดสินใจและแก้ไขข้อขัดแย้งต่าง ๆ ทำให้บุคคลเลือกทางใดทางหนึ่งเพื่อแก้ปัญหา เช่น การตัดสินใจ ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์แทนที่จะเลือกในทางช่วยเหลือพวกพ้องหรือปฏิบัติในทางที่ไม่สุจริต
3. ทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจ หรือผลักดันของบุคคล เช่น คนที่นิยมชมชอบการมีอายุยืนยาวมีสุขภาพดีจะผลักดันให้ออกกำลังกายอยู่เสมอ

ดังนั้น คุณธรรม จริยธรรมนับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ทุกคน และทุกวิชาชีพ หากบุคคลใดหรือวิชาชีพใดไม่มีคุณธรรม จริยธรรมเป็นหลักยึดเบื้องต้นแล้วก็ยากที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จแห่งตนและวิชาชีพนั้น ๆ ยิ่งไปกว่านั้น คือ การขาดคุณธรรม จริยธรรมทั้งในกลุ่มบุคคลและวิชาชีพ อาจมีผลร้ายต่อตนเองและสังคมและวงการวิชาชีพในอนาคตอีกด้วย

สรุปได้ว่า ความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม เป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะเสริมสร้างความสงบสุข ความสำเร็จ ความมั่นคง ความปลอดภัย และความ

เจริญให้แก่บุคคล สังคมควบคู่กับปัญญา เพื่อให้เกิดประโยชน์ที่ดีต่อตนเอง ต่อสังคมและประเทศชาติ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขอย่างยั่งยืน

6. องค์ประกอบในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

การจัดการศึกษาในโรงเรียนมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ 2 ประการ คือ เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตัวเองอย่างต่อเนื่องประการหนึ่ง และมีคุณธรรมจริยธรรมมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตที่รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขอีกประการหนึ่ง ซึ่งจุดมุ่งหมายทั้ง 2 ประการ จะประสบความสำเร็จได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับการบริหารและการจัดการของผู้บริหารโรงเรียนเป็นสำคัญโดยมีคณะครูในโรงเรียน เข้าร่วมเป็นองค์ประกอบสนับสนุนด้วยการดำเนินงานจึงบรรลุผลดังที่ต้องการ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550, หน้า 4) ได้กล่าวว่ องค์ประกอบของหลักการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้คุณธรรมพื้นฐานนั้น กระทรวงศึกษาธิการ จึงเน้นนโยบายคุณธรรมนำความรู้เนื่องจากสถานการณ์ปัจจุบันได้เกิดปัญหาคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมประชาธิปไตยโดยความแตกแยก นำไปสู่การขาดความสามัคคี ขาดความสามานฉันท์ ดังนั้นจึงต้องเสริมสร้างคุณธรรม ความตระหนัก สำนึกในค่านิยมประชาธิปไตย การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขจึงได้กำหนดยุทธศาสตร์คุณธรรมนำความรู้เพื่อสร้างเสริมสังคมคุณธรรมให้เกิดสันติสุข รู้รักสามัคคี วิถีประชาธิปไตย โดยจัดไว้ในหลักสูตรทุกระดับการศึกษา ซึ่งมีรายละเอียดในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

1. กำหนดยุทธศาสตร์คุณธรรมนำความรู้เพื่อสร้างเสริมสังคมคุณธรรมให้เกิดสันติสุข รู้รักสามัคคี วิถีประชาธิปไตยโดยกำหนดไว้ในหลักสูตรทุกระดับการศึกษา เช่น ระดับประถมศึกษาต้องมีคุณธรรม ความซื่อสัตย์ มีวินัย ระดับมัธยมศึกษาต้องมีความรับผิดชอบวิถีประชาธิปไตย ระดับอาชีวศึกษาต้องมีการทำงานเป็นทีมและเป็นผู้นำส่วนระดับอุดมศึกษาต้องประกอบสัมมาชีพและอยู่ในวิถีประชาธิปไตย นอกจากนี้ต้องกำหนดตัวชี้วัดที่ชัดเจนเพื่อเป็นกรอบแนวทางการดำเนินงานให้สถานศึกษาสามารถนำไปสู่การปฏิบัติและสามารถจัดกิจกรรมในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง

2. การศึกษาวิจัยหา รูปแบบ แนวทางจัดกิจกรรมที่ประสบความสำเร็จทั้งในและต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางให้สถานศึกษานำไปปฏิบัติ รวมทั้ง

บูรณาการการดำเนินงานร่วมกับกระทรวงอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงวัฒนธรรม

3. ระดมสมองนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อกำหนดแนวทางการศึกษาอบรมให้คนมีคุณธรรมและแนวทางการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ยั่งยืนต่อไป

ชัยฤทธิ์ ศิลาเดช (2552, หน้า 16 – 18) กล่าวว่า คุณธรรมของนักเรียนตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ สำหรับการประกันคุณภาพภายใน ด้านคุณภาพผู้เรียน

มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ได้แก่

1. มีวินัย มีความรับผิดชอบ และปฏิบัติตามหลักธรรมเบื้องต้นของศาสนาที่ตนนับถือ
2. มีความซื่อสัตย์สุจริต
3. มีความกตัญญูกตเวทิต
4. มีเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละเพื่อส่วนรวม
5. ประหยัด รู้จักใช้ทรัพย์สินของส่วนตน และส่วนรวมอย่างคุ้มค่า
6. ภูมิใจในความเป็นไทย เห็นคุณค่าภูมิปัญญาไทย นิยมไทย และดำรงไว้ซึ่งความเป็นไทย

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา องค์การมหาชน (2553, หน้า 13 – 17) ได้กำหนดมาตรฐานและตัวบ่งชี้ในการประเมินคุณภาพภายนอกรอบที่สาม (พ.ศ. 2544 – 2558) ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานด้านผู้เรียน ตัวบ่งชี้ที่ 2 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ สรุปได้ว่า

ตัวบ่งชี้ที่ 2.1 ผู้เรียนเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ ผู้ปกครอง หมายถึง คุณลักษณะของการเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ตามประเด็นดังนี้

1. บำรุง ดูแล กตัญญู สร้างความสุข ความสบายใจให้พ่อแม่ ผู้ปกครองตามอัธยาศัย เช่น หุงข้าว ทำอาหาร เสิร์ฟอาหาร มีการรดอวยพร ดอกไม้ ของขวัญให้ตามเทศกาล เป็นต้น
2. ช่วยทำกิจกรรม การงาน เช่น ช่วยทำความสะอาดบ้านหรืองานบ้าน ช่วยถือของ ช่วยกิจกรรม การงานที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง ขอให้ช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ เป็นต้น

3. สืบทอด รักษาวงศ์สกุล เช่น การไม่เสเพลสิ่งเสเพลดีด ไม่ดื่มสุรา ไม่เล่นการพนัน ไม่สร้างความสะดวกรื้อนให้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง สร้างชื่อเสียงให้แก่ครอบครัวเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน เป็นต้น

4. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นลูกที่ดี เช่น เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ผู้ปกครอง ปฏิบัติตนในโอวาทของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ไหว้พ่อแม่ ผู้ปกครองก่อนไปและกลับจากโรงเรียน เป็นต้น

ตัวบ่งชี้ที่ 2.2 ผู้เรียนเป็นนักเรียนที่ดีของโรงเรียน หมายถึง ผู้เรียนที่ไม่ขาดเรียน ไม่มาสาย ไม่ออกจากการศึกษากลางคัน และไม่มีปัญหาด้านการปกครอง รวมทั้งมีคุณลักษณะของการเป็นผู้เรียนที่ดีของโรงเรียน ดังนี้

1. สุภาพ นอบน้อม หมายถึง รู้จักให้เกียรติผู้อื่น เป็นกันเอง จริงใจ มีน้ำใจและเป็นมิตร เช่น ทักทาย หรือยกมือไหว้เมื่อเจอครู ก้มตัวเมื่อเดินผ่านผู้ใหญ่ ฯลฯ

2. โอบอ้อมอารี ช่วยเหลือผู้อื่น หมายถึง ช่วยเหลือคนอื่นด้วยความเต็มใจด้วยความสุขใจ อยากจะให้คนอื่นได้รับการช่วยเหลือจากตนอย่างบริสุทธิ์ใจ เช่น การช่วยเพื่อนนักเรียนหรือช่วยครูถือของ การแบ่งปันสิ่งของให้เพื่อน ฯลฯ

3. รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น หมายถึง เข้าใจความแตกต่างในความคิดเห็นของผู้อื่น เช่น ตั้งใจฟังเพื่อนอภิปราย เล่าประสบการณ์หน้าห้อง รายงานหน้าชั้นเรียน ไม่พูดคุยขณะที่เพื่อนพูด ฯลฯ

4. ซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมตรงไปตรงมาทั้งกายวาจาและใจ ต่อตนเองและผู้อื่น ด้วยความจริงใจ ไม่คดโกง และไม่หลอกลวง เช่น พบสิ่งของหายแล้วนำไปคืน ไม่ลักขโมย ไม่ลอกการบ้าน ฯลฯ

5. มุ่งมานะในการเรียน หมายถึง ตั้งใจมุ่งมั่น ศึกษาเล่าเรียนไม่ท้อแท้ เมื่อมีเวลาว่างก็ใช้เวลานั้นให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียนของตน โดยอ่านหนังสือศึกษาค้นคว้าจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เพิ่มเติม ทบทวนบทเรียนมาล่วงหน้าทุกครั้ง เมื่อมีปัญหาหรือข้อสงสัยด้านการเรียนก็พยายามศึกษาหาความรู้ด้วยวิธีการที่ถูกต้องเพื่อคลี่คลายปัญหาของตนเองอยู่เสมอ ตั้งใจฟังครูสอนไม่ฟังซ่าน ตั้งใจทำงานที่ครูสั่งให้เรียบร้อย ฯลฯ

6. ดูแลรักษาสถานที่และสิ่งของทั้งส่วนรวมและส่วนตัว หมายถึง ช่วยบำรุงดูแลรักษาสถานศึกษา รวมทั้งดูแลตนเอง เช่น รดน้ำต้นไม้หน้าชั้นเรียน ทำความสะอาดห้องเรียนตามเวรที่จัด รักษาทรัพย์สินหรือข้าวของของตนเองไม่ให้สูญหาย ฯลฯ

7. อยู่อย่างพอเพียง หมายถึง มีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ ฯลฯ

8. รักษาดี ศาสน์ กษัตริย์และรักความเป็นไทย หมายถึง มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาของชาติไทย ประวัติของบุคคลสำคัญ มีความตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี ยึดมั่นในการทำมาหากิจตามหลักพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีความเคารพรัก ศรัทธาและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นศูนย์รวมแห่งความจงรักภักดีและทรงเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนชาวไทยทั้งชาติ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมภูมิปัญญาไทย และมีความรักความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย ฯลฯ

9. ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หมายถึง มีความรู้ ความเข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน มีความยึดมั่นศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฯลฯ

ตัวบ่งชี้ที่ 2.3 ผู้เรียนมีการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม หมายถึง ผู้เรียนให้การช่วยเหลือผู้อื่นหรือส่วนรวมที่แสดงถึงความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของสังคม โดยการบำเพ็ญประโยชน์ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธีตามโอกาสอันควร และควรปฏิบัติอยู่ตลอดเวลาจนเป็นนิสัย เช่น การช่วยเหลืองานโรงเรียน ช่วยทำความสะอาดสถานที่ที่เป็นของส่วนรวม เป็นต้น

ประไพรัตน์ ลำไฉ (2557, หน้า 32) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักการในการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้คุณธรรม จริยธรรมเป็นพื้นฐาน ต้องกำหนดหลักสูตรหรือแนวปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียนมีความสมบูรณ์พร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรมในการดำรงชีวิต สถานศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และแบบอย่างของการพัฒนาผู้เรียน

จากแนวคิดข้างต้นสรุปได้ว่า ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนประกอบไปด้วย องค์ประกอบ 5 ประการ ได้แก่ 1) ตัวคุณธรรมจริยธรรม 2) บุคลากรที่จะจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม 3) วิธีการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม 4) สภาพแวดล้อม 5) การประเมินผลการจัดกิจกรรม ซึ่งองค์ประกอบ

ในการพัฒนาจริยธรรมดังกล่าวจะประสบความสำเร็จได้ด้วยการกำกับดูแลของผู้บริหาร โรงเรียนและความร่วมมือของครูผู้สอน

7. โรงเรียนกับแนวทางพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน

การดำเนินการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนได้มีนักวิชาการได้ให้แนวทางในการดำเนินงานไว้ดังนี้

อาจออง ชุมสาย ณ อยุธยา (2550, หน้า 35) กล่าวถึง แนวทางการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนรูปแบบการสอนในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนที่จะให้ผู้เรียนเป็นคนดีโดยจัดให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้และวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย

1. การเข้าใจผู้เรียน เพราะผู้เรียนไม่ใช่หุ่นยนต์ มีกระบวนการเรียนรู้เหมือนผู้ใหญ่ทุกประการ ผู้เรียนมีความสามารถที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รู้จักการคิดวิเคราะห์ แบบมีคุณธรรมสามารถใช้จิตสำนึกและจิตเหนือสำนึกให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการเรียนรู้ รู้จักควบคุมอารมณ์มีจิตใจที่สงบและมีความสุข
2. บทบาทของครู ครูต้องเปลี่ยนบทบาทของตัวเองจากครูผู้สอนมาเป็นครูผู้อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และครูต้องเป็นตัวอย่างของคุณธรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนแบบที่ครูต้องการให้ผู้เรียนเป็นอย่างไรก็ต้องเป็นตัวอย่างของสิ่งที่ครูปรารถนาจะให้ผู้เรียนได้เป็น
3. ยึดหลักการเรียนรู้ ได้แก่ การเป็นแบบอย่างที่ดี การดึงเอาสิ่งที่ดีงาม รวมถึงคุณธรรมออกมาจากจิตใจผู้เรียนที่เรียนกว่า เอ็ดดูแคร์ (Educare) การเรียนรู้แบบร่วมมือโดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การทำกิจกรรมเป็นกลุ่มโดยทุกคนช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามทฤษฎีการเรียนรู้พหุปัญญา นอกจากนี้ในกระบวนการเรียนการสอนผู้เรียนควรมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอน มีส่วนร่วมในการวางแผนการสอน มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการถามการตอบ
4. การฝึกสมาธิ เริ่มทุกชั่วโมงหรือทุกวิชาด้วยการนั่งสงบนิ่ง ทำสมาธิ นักเรียนจะเรียนได้ก็ต้องมีสมาธิในการเรียน ซึ่งจะทำให้มีความสงบและความจำก็จะดีขึ้นด้วย ครูคอยแนะนำและให้นักเรียนคิดตามสิ่งที่ครูพูด ครูต้องฝึกพูดจากใจ ใช้คำพูดที่นุ่มนวล อ่อนหวาน ซึ่งจะทำให้นักเรียนได้เกิดสมาธิ ใช้ดนตรีบรรเลงเบา ๆ เปิดคลอตาม เนื่องจากดนตรีที่เหมาะสมจะช่วยให้จิตใจสงบ

5. การสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีใช้ความรัก ความเมตตาจากครู

6. สร้างบรรยากาศของความสงบ ความรัก และความเมตตา ความปลอดภัย สนับสนุนให้ผู้เรียนได้ถามคำถามที่แสดงความคิดเห็น หมายถึง ครูจะไม่ชี้นิ้วและพูดเสียงดังว่าเจี๊ยบ

7. บูรณาการความเป็นมนุษย์เข้าไปในทุกวิชา เช่น สร้างแรงบันดาลใจสะท้อนคุณค่าความเป็นมนุษย์ของตนเองออกมาด้วยการคิดและพูด เปลี่ยนสิ่งที่ไม่ดีมาเป็นบทเรียนที่ดีสำหรับผู้เรียน ใช้การเล่านิทาน เล่นเกมที่มีคุณค่าความเป็นมนุษย์ เล่าเรื่องราวของบุคคลสำคัญของโลกใช้บทเพลงและดนตรีในการบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ ใช้บทบาทสมมติในการแสดงละครใช้กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ การไปทัศนศึกษาและการจัดตั้งชมรมต่าง ๆ

สมพิศ เกิดนวล (2558, หน้า 26) กล่าวว่า แนวทางในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนมีแนวทางและวิธีการที่หลากหลายซึ่งครูผู้สอนสามารถนำไปบูรณาการกับการสอนในรายวิชาต่าง ๆ เช่น การปรับพฤติกรรมการพัฒนา การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม การเรียนรู้โดยการสังเกตตัวแบบ การทำความเข้าใจในค่านิยม การใช้ระบบคู่สัญญา การสอนด้านจิตพิสัย โดยใช้กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เช่น ลูกเสือ ยุวกาชาด เนตรนารี ผู้บำเพ็ญประโยชน์ เข้าค่ายพุทธบุตร การอบรมประจำวัน การใช้บุคลากรเป็นตัวแบบที่ดี การจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมและการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและผู้นำชุมชน

จากแนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนที่นักวิชาการกล่าวไว้สามารถพิจารณาสรุปถึงแนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนได้ว่าการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนนั้นจะต้องดำเนินการทุกอย่างเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนโดยเริ่มตั้งแต่การแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมจริยธรรมประจำโรงเรียนเพื่อทำหน้าที่กำหนดแผนงานควบคุมดูแลการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนและดำเนินการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียนโดยเน้นการปฏิบัติจริงทั้งในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสถานการณ์ต่าง ๆ และสภาพแวดล้อมรวมทั้งการประพฤติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อแม่ ครู และคนอื่น ๆ ในโรงเรียน โดยมุ่งหวังให้นักเรียนเกิดความรู้และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรม สรุปได้ว่าการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน หมายถึง การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน

8. ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมที่นักวิชาการได้ศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ไว้ดังนี้

8.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

เป็นทฤษฎีที่เอาหลักการเสริมแรง (Principle of reinforcement) และหลักการเชื่อมโยงมาใช้อธิบายวิธีการและขบวนการที่บุคคลได้รับจากสังคม สิ่งแวดล้อมและสังคมหรือวัฒนธรรมว่าเป็นตัวกำหนดเงื่อนไขทางสังคมให้กับเด็กนับตั้งแต่เกิด พ่อแม่จะเป็นผู้สอนเด็กให้ทราบถึงแนวปฏิบัติในสังคม การแยกความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ถูกหรือผิด ดีหรือเลว โดยใช้สิ่งเสริมแรงทางคำพูด เห็นได้ชัดว่าพัฒนาการทางจริยธรรมเป็นความมุงองงามของพฤติกรรมและอารมณ์จากการปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์ทางสังคม โดยมีแรงขับพื้นฐานมาจากความต้องการทางชีววิทยาการแสวงหารางวัล ตลอดจนการหลีกเลี่ยง การถูกสังคมลงโทษ ด้วยเหตุนี้แม้ว่ามนุษย์เราจะไม่มีการจริยธรรมหรือความต้องการมาตรฐานทางจริยธรรมมาตั้งแต่เกิดก็ตาม เมื่อโตขึ้นจะมีปทัสฐานของจริยธรรมไปตามแนวโครงสร้างทางวัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งได้มาโดยวิธีการเสริมเรงนั่นเองโดยเฉพาะทฤษฎีที่เสนอโดยแบนดูรา (Bandura, 1971, อ้างถึงใน ไทยภูเขา สุวรรณพันธ์, 2550, หน้า 112) พอจะสรุปพื้นฐานแนวคิดได้ดังนี้

8.1.1 สิ่งที่เรียนรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำเมื่อมนุษย์เราเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ก็จะกลายเป็นความเชื่อที่มีผลในการควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ เมื่อประสบเหตุการณ์หนึ่งมนุษย์ก็มีความคาดหวัง

8.1.2 วิธีการเรียนรู้ การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรงที่เกิดขึ้นโดยตรง หรือเกิดจากการสังเกต พฤติกรรมหรือผลกรรมของผู้อื่นและจากการอ่านสิ่งที่ผู้อื่นบันทึกไว้ด้วยวิธีการเรียนรู้หลายรูปแบบ ทำให้เรียนรู้ได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว

8.1.3 ผลของการเรียนรู้ของมนุษย์จะพัฒนาเป็นความเชื่อ ความเชื่อของมนุษย์ก็มีบทบาทในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ จะเห็นได้จากตัวอย่าง การยอมอดทนต่อความทุกข์ยากลำบากด้วยความเชื่อว่าจะทำให้มีความสุขในอนาคต

8.1.4 การควบคุมพฤติกรรมด้วยความคิด มนุษย์สามารถคิดในเชิงประเมินว่าจะทำให้เกิดผลกรรมอะไรบ้าง และผลกรรมต่าง ๆ มีความน่าปรารถนามาก

น้อยเพียงใด ในการประเมินจะนำไปสู่การตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำพฤติกรรมหนึ่ง จะนำไปสู่การบังคับตัวเองให้ปฏิบัติตามที่ตั้งใจไว้

8.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา

จริยธรรมเกิดจากแรงจูงใจในการปฏิบัติตนสัมพันธ์กับสังคม การพัฒนาจริยธรรมจึงต้องมีการพิจารณาเหตุผลเชิงจริยธรรมตามระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคล ซึ่งมีวุฒิภาวะสูงขึ้นการรับรู้จริยธรรมก็พัฒนาขึ้น ตามลำดับ ทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรมส่วนใหญ่จะอิงทฤษฎีของเปียเจท์ (Piaget) และโคลเบอร์ก (Kohlberg) ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

8.2.1 ทฤษฎีของเปียเจท์ (Piaget's theory) เปียเจท์ (Piaget, 1960, p. 134) ได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรม ออกเป็น 3 ขั้นตอนสรุปได้ดังนี้

8.2.1.1 วัย 1 - 3 ขวบ เป็นวัยก่อนศีลธรรม อย่าถามเรื่องศีลธรรมกับเด็ก

8.2.1.2 วัย 2 - 7 ขวบ เด็กจะยึดความเชื่อถือตามคำสั่ง เข้าใจว่าการทำความดี คือ ทำแล้วไม่ถูกลงโทษ ทำชั่ว คือ ทำแล้วถูกลงโทษ

8.2.1.3 วัยสูงกว่า 7 ขวบ เป็นวัยที่เด็กมีวุฒิภาวะในเรื่องการทำความดีความชั่ว เมื่อพบกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมระหว่างบ้าน โรงเรียน และสังคมแตกต่างกัน เด็กจะตัดสินใจเลือกได้เองโดยปรับเกณฑ์ทั้งหลายให้เข้ากัน

8.2.2 ทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kohlberg's theory)

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1964, p. 405) ได้ศึกษาจริยธรรมตามแนวของเปียเจท์ และศึกษาพัฒนาการด้านจริยธรรม โดยวิเคราะห์คำตอบของเยาวชนอเมริกัน อายุ 6 - 10 ปี เกี่ยวกับเหตุผลในการเลือกทำพฤติกรรมอย่างหนึ่งในสถานการณ์ที่ขัดแย้ง ระหว่างความต้องการส่วนบุคคลและกฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือสังคม โดยแบ่งระดับจริยธรรมออกเป็น 6 ชั้น ดังนี้

8.2.2.1 การเชื่อฟังและการลงโทษ (Obedience and punishment) อายุ 2 - 7 ปี พิจารณาในด้านประเด็นของการถือเอาอรรถาของตัวเองเป็นใหญ่

8.2.2.2 การแสวงหารางวัล (Exchange) อายุ 8 - 10 ปี ต้องการรางวัลเป็นสิ่งตอบแทนมาตัดสินในการประพฤติปฏิบัติ เช่น เด็กทำดีเพราะต้องการได้รับคำชมเชยหรือได้รับรางวัลเป็นการตอบแทน

8.2.2.3 การทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น (Conformity) ความสัมพันธ์และการทำตามรูปแบบที่ผู้อื่นเห็นชอบเป็นการแลกเปลี่ยนความคาดหวัง

การติดต่อประสานงานและความศรัทธา ยึดมั่น ไว้วางใจต่อผู้อื่น โดยการปฏิบัติหน้าที่ที่ดั่งตามบทบาทหน้าที่ของตน

8.2.2.4 การทำตามหน้าที่ในสังคม (Social system) ระบบสังคม และความมีสติรับผิดชอบที่จะให้มีการดำเนินการตามหน้าที่ที่ตนกระทำในสังคมนั้น เพื่อรักษาระเบียบสังคมและทำหน้าที่สมาชิกของสังคมนั้น จึงต้องรักษาสถาบันให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น

8.2.2.5 การทำตามกฎเกณฑ์และข้อสัญญา (Contract) สิทธิอันพื้นฐานและพันธสัญญาทางสังคมที่จะใช้กับประชาชนโดยรวม จะต้องยึดถือค่านิยมซึ่งมีความแตกต่างกันไป รวมทั้งความคิดเห็นต่าง ๆ นำมารวมกันเป็นพันธสัญญาสังคมร่วมกัน

8.2.2.6 การยึดในมโนธรรมตามหลักสากล (Universal) หลักจริยธรรมสากล ถือเป็นการแนะแนวทางให้มนุษย์กระทำตามข้อกำหนดของสังคมพื้นฐานของแต่ละคน การถือเอาความเคารพนับถือในบุคคลเป็นจุดหมายมิใช่เป็นวิธีการ ความยุติธรรมคือสัจธรรม ไม่ขึ้นกับวัฒนธรรมเฉพาะแห่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง

สรุปได้ว่า ทฤษฎีของโคลเบอร์ก ว่าด้วยการพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลต้องอาศัยกฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือสังคมด้านจริยธรรม คือ การเชื่อฟังและการลงโทษ การแสวงหารางวัลการทำตามความของผู้อื่น การทำตามหน้าที่ในสังคม การทำตามกฎเกณฑ์และข้อสัญญาและการยึดในมโนธรรมตามหลักสากล จึงจะมีคุณธรรมและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข Hoffman (1979, p. 227) ได้เปรียบเทียบขั้นของพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กและเพียเจท์ โดยกล่าวว่า ขั้นที่ 1 ของโคลเบอร์กคล้ายกับขั้นที่ยึดข้อบังคับ (Morality of constraint) หรือจริยธรรมขั้นแรกของเพียเจท์ เพราะมาจากเรื่องของความเชื่อฟังเหมือนกันแต่ต่างกันที่การตีความ กล่าวคือ เพียเจท์ อธิบายว่า เด็กเล็กเชื่อฟังผู้ใหญ่มาก ไม่สามารถตัดสินใจอะไรได้ด้วยตนเอง ตัดสินว่าอะไรดี หรือไม่ดีตามคำบอกและคำสั่งของผู้ใหญ่ เด็กให้ความสำคัญต่อผลของการกระทำที่ถูกลงโทษ เพราะการลงโทษเป็นเหมือนสิ่งที่ยกแนวทางความคิดของผู้ใหญ่ ส่วนโคลเบอร์กเชื่อว่า เพียเจท์ ให้ความสำคัญกับผู้มีอำนาจและเรื่องของกฎเกณฑ์กับเด็กเล็กมากเกินไป จนมองข้ามระหว่างเด็กกับบิดา โคลเบอร์กอธิบายเพิ่มเติมว่า ที่จริงเด็กไม่ได้ยำเกรงผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจเนื่องจากเหตุผลอื่นใด นอกเสียจากผู้ใหญ่หรือบิดา มารดา มีกำลังเหนือกว่าตนความปรารถนาที่แท้จริงของเด็ก คือ ต้องการหลบหลีกการถูกลงโทษ

(ตามขั้นที่ 1 ของโคลเบอร์ก) มากกว่าได้รับอิทธิพลจากความคิดของผู้ใหญ่ จนทำให้เด็กเชื่อตามโคลเบอร์กยังเห็นว่าจริยธรรมของเด็กเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเรียนรู้ การคิดและแรงจูงใจร่วมกัน แต่เพียงเจ็ดมองข้ามเรื่องแรงจูงใจนอกจากนี้ โคลเบอร์กเชื่อว่า เด็กเล็กนั้นยังขาดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ และตามทฤษฎีของโคลเบอร์กเรื่องเกี่ยวกับการเคารพกฎเกณฑ์จะเกิดขึ้นในจริยธรรมขั้นสูง คือ ขั้นที่ 3 และขั้นที่ 4 ส่วนจริยธรรมขั้นที่ 2 ของโคลเบอร์ก หรือจริยธรรมขั้นสูงของเพียงเจ็ด คือ ยึดหลักแสวงหารางวัลนั้น คล้ายกับขั้นความร่วมมือเสมอหน้า (Morality of reciprocity) ในด้านที่ต่างให้ความสำคัญเกี่ยวกับความสัมพันธ์และการตอบแทนซึ่งกันและกัน โคลเบอร์กได้วิจารณ์เพียงเจ็ดว่าตีความขั้นของพัฒนาการกว้างเกินไป การที่เด็กอายุ 10 - 12 ปี ตามที่เพียงเจ็ด กล่าวว่า อยู่ในขั้นสูงสุดและบรรลุนิติภาวะทางจริยธรรมโดยสมบูรณ์แล้วที่จริงยังมีขั้นของพัฒนาการขั้นสูงที่จะต้องผ่านอีกบางส่วนของจริยธรรมขั้นแรกของเพียงเจ็ดอยู่ในขั้นที่ 1 - 4 ของโคลเบอร์ก และบางส่วนของจริยธรรมขั้นที่ 2 หรือขั้นสูงสุดของเพียงเจ็ดอยู่ในจริยธรรมขั้น 2 - 6 ของโคลเบอร์กด้วย

8.3 ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม ในประเทศไทย

ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้เสนอทฤษฎีที่อธิบายความเกี่ยวข้องระหว่างลักษณะทางจิตกับพฤติกรรมของบุคคลได้เป็นอย่างดีทฤษฎีดังกล่าว เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะใช้กับคนไทยในสังคมไทย เพราะผู้สร้างทฤษฎีได้ใช้ความรู้ประสบการณ์ผลงานวิจัยที่เป็นของตนเองและนักวิจัยอื่นที่ทำกับคนไทยในสังคมไทยอย่างกว้างขวางเป็นระยะเวลากว่า 20 ปี โดย เสนอในชื่อทฤษฎี “ต้นไม้จริยธรรม” ทฤษฎีดังกล่าวได้นำเสนอเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2526 และได้มีการพัฒนามาเป็นลำดับจนปัจจุบัน เชื่อว่าเป็นทฤษฎีของไทยที่นำไปสู่การค้นคว้าวิจัยและการประยุกต์ เพื่อพัฒนาบุคคลและสังคมได้เป็นอย่างดีทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมเป็นทฤษฎีที่เสนอจิตลักษณะ 8 ประการ ที่อาจเป็นสาเหตุของพฤติกรรมของคนดีเก่งและมีสุขของคนไทย ทฤษฎีนี้มีพื้นฐานจากผลการวิจัย 12 เรื่อง และทฤษฎีนี้ได้รับการตรวจสอบและมีผลการวิจัยที่สนับสนุนมาตลอดจนกระทั่ง ปัจจุบัน ทฤษฎีนี้ถูกนำเสนออยู่ในรูปของต้นไม้ ได้แก่ ส่วนที่เป็นราก ส่วนที่เป็นลำต้น และส่วนที่เป็นดอกและผลของผลไม้

ส่วนแรก คือ ราก ประกอบด้วย รากหลัก 3 ราก ซึ่งแทนจิตลักษณะพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) สุขภาพจิต หมายถึง ความวิตกกังวล ตื่นเต้น ไม่สบายใจของบุคคลอย่างเหมาะสมกับเหตุการณ์ 2) ความเฉลียวฉลาด หรือสติปัญญา

หมายถึง การรู้การคิดในขั้นรูปธรรมหลายด้านและการคิดในขั้นนามธรรม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางการรู้การคิดของ เพียเจท์ (Piaget, 1960) และ

3) ประสบการณ์ทางสังคม หมายถึง การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราความเอื้ออาทร เห็นอกเห็นใจ และสามารถคาดหรือทำนายความรู้สึกของบุคคลอื่น จิตลักษณะทั้ง 3 ประการนี้ จะเป็นจิตลักษณะพื้นฐานของจิต ลักษณะ 5 ตัวบนลำดับ และเป็นจิตลักษณะพื้นฐานของพฤติกรรมของบุคคลในส่วนที่เป็นดอกและผลด้วย ดังนั้น บุคคลจะต้องมีจิตลักษณะทั้ง 3 ประการนี้ในปริมาณสูงเหมาะสมตามวัย จึงจะทำให้จิตลักษณะอีก 5 ตัวบนลำดับพัฒนาได้อย่างดีและมีพฤติกรรมที่น่าปรารถนามากด้วย ส่วนที่สอง คือ ส่วนที่เป็นลำดับ อันเป็นผลจากจิตลักษณะพื้นฐานที่ราก 3 ประการ ประกอบด้วย จิตลักษณะ 5 ประการ ได้แก่ 1) ทศนคติค่านิยมและคุณธรรม ทศนคติหมายถึงการเห็น ประโยชน์และโทษของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความพอใจ ไม่พอใจต่อสิ่งนั้น และความพร้อมที่จะมีพฤติกรรมต่อสิ่งนั้น ซึ่งสอดคล้องกับทศนคติในทฤษฎีของ Ajzen and Fishbein (1980) ส่วนคุณธรรม หมายถึง สิ่งที่ส่วนรวม เห็นว่าดีงาม ส่วนใหญ่แล้วมักเกี่ยวข้องกับหลักทางศาสนา เช่น ความกตัญญูความเสียสละ ความซื่อสัตย์ เป็นต้น และค่านิยมหมายถึง สิ่งที่คนส่วนใหญ่เห็นว่าสำคัญ เช่น ค่านิยมที่จะศึกษาต่อในระดับสูง ค่านิยม ในการใช้สินค้าไทย ค่านิยมในด้านการรักษาสุขภาพ เป็นต้น 2) เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง เจตนาของการกระทำที่ทำเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัวหรือพวกพ้อง ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางเหตุผลเชิงจริยธรรมของ Kohlberg 3) ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน หมายถึง ความสามารถในการคาดการณ์ไกลว่าสิ่งที่กระทำลงไปในปัจจุบัน จะส่งผลอย่างไร ในปริมาณเท่าใด ต่อใครตลอดจนความสามารถในการอดได้สามารถอดเปรี้ยวไว้กินหวานได้ 4) ความเชื่ออำนาจในตน หมายถึง ความเชื่อว่าผลที่ตนกำลังได้รับอยู่ เกิดจากการกระทำของตนเอง มิใช่เกิดจากโชคเคราะห์ความบังเอิญหรือการควบคุมของคนอื่น เป็นความรู้สึกในการทำนายได้ควบคุมได้ของบุคคลซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎี Locus of Control ของ Rotter (1966) และ 5) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หมายถึง ความมานะพยายามฝ่าฟันอุปสรรคในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยไม่ย่อท้อ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีแรงจูงใจของ McClelland (1963)

จิตลักษณะทั้ง 5 ประการนี้ เป็นสาเหตุของพฤติกรรมที่น่าปรารถนาที่เปรียบเสมือนดอกและผลบนต้นไม้ นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน ยังเสนอว่า ควรใช้จิตลักษณะทั้ง 5 ประการ บนลำดับ ร่วมกับจิตลักษณะพื้นฐานที่ราก 3 ประการ ในการอธิบายทำนายและพัฒนาพฤติกรรมของบุคคล ดังนั้น

จึงอาจกล่าวได้ว่า จะต้องใช้จิตลักษณะเพียงตัวเดียวหรือน้อยตัวจะไม่ช่วยให้นักวิจัยและนักพัฒนาเข้าใจ การกระทำของบุคคลได้อย่างน่ามั่นใจ ส่วนที่สาม คือ ส่วนของดอกและผลเป็นส่วนของพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง ซึ่งแสดงพฤติกรรมการทำงานที่ดีละเว้นความชั่ว ซึ่งเป็นพฤติกรรมของคนดีและพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นพฤติกรรมของคนเก่ง พฤติกรรมของคนดีและเก่ง สามารถแบ่งเป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ ข้อหนึ่ง พฤติกรรมของคนดี ประกอบด้วย 2 พฤติกรรมหลัก ได้แก่

1. พฤติกรรมไม่เบียดเบียนตนเอง เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่ไม่เป็นการทำร้ายหรือทำลายตนเอง เช่น พฤติกรรมดูแลสุขภาพของตนเอง พฤติกรรมการบริโภคสิ่งที่มีประโยชน์ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่ติดยาเสพติด พฤติกรรมไม่เล่นการพนัน เป็นต้น

2. พฤติกรรมไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่ไม่ทำร้าย ทำลาย หรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เช่น พฤติกรรมสุภาพบุรุษ ไม่ก้าวร้าว พฤติกรรม การขับขี่อย่างมีมารยาท พฤติกรรมซื่อสัตย์ เป็นต้น ข้อสอง พฤติกรรมของคนดีและเก่ง ประกอบด้วย 2 พฤติกรรมหลัก ได้แก่

2.1 พฤติกรรมรับผิดชอบ เช่น พฤติกรรมการทำงาน พฤติกรรมอบรมเลี้ยงดูเด็ก พฤติกรรมการปกครองของหัวหน้า พฤติกรรมรับผิดชอบต่อหน้าที่และพฤติกรรมเคารพกฎหมาย เป็นต้น

2.2 พฤติกรรมพัฒนา เช่น พฤติกรรมพัฒนาตนเอง เช่น พฤติกรรมใฝ่รู้พฤติกรรม รักการอ่าน เป็นต้น พฤติกรรมพัฒนาผู้อื่น เช่น พฤติกรรม การสนับสนุนให้ผู้อื่นปลอดภัยในการทำงาน พฤติกรรมการเป็นกัลยาณมิตร พฤติกรรม เพื่อนช่วยเพื่อนป้องกันโรคเอดส์ เป็นต้น และพฤติกรรมพัฒนา สังคม เช่น พฤติกรรมอาสาสมัครณะประโยชน์ เป็นต้น)

สรุปจากแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เป็นการศึกษาธรรมชาติ และจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์เพื่อสั่งสมเป็นประสบการณ์ไว้ใช้เผชิญ และแก้ปัญหาด้วยการพิจารณาเหตุผลในการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ทางสังคม

โรงเรียนคุณธรรม สพฐ.

การดำเนินงานโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. มีองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม สพฐ.

1.1 การเกิดขึ้นของโรงเรียนคุณธรรม

โรงเรียนคุณธรรม สพฐ. เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2555 เป็นการดำเนินงานเพื่อสืบสานพระราชปณิธานเดินตามรอยเบื้องพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาล ที่ 10 ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ดำเนินงานตามนโยบายภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติเกี่ยวกับเรื่องคุณธรรม โดยร่วมหารือกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในฐานะผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษาสำหรับเยาวชนส่วนใหญ่ของประเทศให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ อีกทั้งรับผิดชอบในการจัดการศึกษาเพื่อให้เยาวชนทุกคนมีความรู้ ความสามารถ เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชกระแสรับสั่ง “ช่วยสร้างคนดีให้บ้านเมือง” และพระราชทานหลัก 3 ประการในเรื่องครูและนักเรียนว่า “ให้ครูรักเด็กและเด็กรักครู ให้ครูสอนให้เด็กมีน้ำใจต่อเพื่อน ไม่ให้แข่งขันกันแต่ให้แข่งขันกับตัวเองและให้เด็กที่เรียนเก่งช่วยสอนเพื่อนที่เรียนช้ากว่า ให้ครูจัดกิจกรรมให้นักเรียนทำร่วมกัน เพื่อให้เห็นคุณค่าของความสามัคคี” นับตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2557 ภายใต้นโยบายและแนวทางการดำเนินงานของประธานกรรมการมูลนิธิยุวสถิรคุณ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย คุนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ จึงได้ศึกษาการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมของโรงเรียนบางมูลนากภูมิวิทยาคม จังหวัดพิจิตร ซึ่งได้เริ่มงานพัฒนาคุณธรรมภายใต้การริเริ่มของศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย เมื่อปี พ.ศ. 2553 และศึกษาการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมของโรงเรียนในโครงการกองทุนการศึกษา ซึ่งได้เริ่มงานพัฒนาคุณธรรมเมื่อปี พ.ศ. 2555 จนสามารถพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิทยากร และหลักสูตรฝึกอบรมครูแกนนำและนักเรียนแกนนำจนแล้วเสร็จในต้นปี พ.ศ. 2558 คุนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ จึงได้เริ่มจัดฝึกอบรมกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมตามแนวทางของมูลนิธิยุวสถิรคุณ โดยผลิตหนังสือชี้แจงกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม คู่มือวิทยากร

พร้อมสื่อการเรียนรู้สำหรับวิทยากรออกเผยแพร่ จัดฝึกอบรมวิทยากร ฝึกอบรมครูแกนนำ นักเรียนแกนนำ จัดประชุมชี้แจงสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้บริหารโรงเรียน พร้อมทั้งได้เริ่มงานนิเทศติดตามโรงเรียนคุณธรรมอย่างเป็นระบบ

1.2 กรอบแนวคิดโรงเรียนคุณธรรม สพฐ.

โรงเรียนคุณธรรม สพฐ. เป็นการดำเนินงานเพื่อสืบสานพระราชปณิธานเดินตามรอยเบื้องพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร รัชกาลที่ 10 โดยโรงเรียนแต่ละแห่งต้องวิเคราะห์คุณธรรมอัตลักษณ์ของตนเอง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียน รวมไปถึงการพัฒนาผู้บริหาร ครู และนักเรียนตามกรอบแนวคิดโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. ที่ต้องช่วยกันปลูกฝังให้แก่ผู้บริหารครู และนักเรียน 5 ประการ ได้แก่

- 1.2.1 ความพอเพียง
- 1.2.2 ความกตัญญู
- 1.2.3 ความซื่อสัตย์สุจริต
- 1.2.4 ความรับผิดชอบ
- 1.2.5 อุทิศการณืคุณธรรม

ตาราง 1 ตัวชี้วัดโรงเรียนคุณธรรม มี 7 ข้อ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน, 2561, หน้า 41 – 42)

ตัวชี้วัดคุณธรรม	หลักฐาน / ร่องรอย / ลักษณะที่พบ
1. มีกระบวนการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมโรงเรียน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้บริหาร ครู นักเรียน และบุคลากร ทราบแผนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน 2. มีภาพความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครู นักเรียน ผู้บริหาร กรรมการสถานศึกษา และผู้ปกครอง 3. ครูและนักเรียนมีความสุข ยิ้มแย้ม แจ่มใส ทักทาย ได้ตอบอย่างมีสัมมาคารวะ 4. สภาพแวดล้อมของโรงเรียนสะอาด ร่มรื่น น่าเรียน

ตาราง 1 (ต่อ)

ตัวชี้วัดคุณธรรม	หลักฐาน / ร่องรอย / ลักษณะที่พบ
2. มีกลไกคณะทำงานและใช้ โครงการคุณธรรมเป็นเครื่องมือ ที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ เพื่อพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม	5. ครู นักเรียน ผู้บริหาร แบ่งงานรับผิดชอบ พัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 6. มีโครงการคุณธรรม/กิจกรรมคุณธรรม ที่แต่ละคนมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติ
3. พฤติกรรมที่พึงประสงค์ ในโรงเรียนเพิ่มขึ้น	7. ครู นักเรียน ผู้บริหาร มีวินัยในการปฏิบัติ ตามหน้าที่รับผิดชอบ 8. ครู นักเรียน ผู้บริหาร มีพฤติกรรม ที่พึงประสงค์ ตามที่กำหนดไว้ในคุณธรรม อัตลักษณ์ของโรงเรียน
4. พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ในโรงเรียนลดลง	9. ครู นักเรียน ผู้บริหาร ลดพฤติกรรม ที่ไม่พึงประสงค์ลง
5. เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการ พัฒนา คุณธรรม จริยธรรมใน โรงเรียนจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้บริหารโรงเรียน ครู บุคลากร นักเรียน ผู้ปกครองชุมชน	10. บรรยากาศในโรงเรียนทุกภาคส่วนร่วมมือกัน ปฏิบัติงาน ครู นักเรียน ผู้บริหาร ร่วมกัน ปฏิบัติงานเพื่อบรรลุพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ตามที่กำหนดไว้ในคุณธรรมอัตลักษณ์ของ โรงเรียน
6. มีองค์ความรู้ นวัตกรรม การสร้าง เสริมคุณธรรม จริยธรรม และการบูรณาการกับการจัดการ เรียนรู้ในชั้นเรียน	11. มีองค์ความรู้ นวัตกรรม การสร้างเสริม คุณธรรม จริยธรรม ที่เผยแพร่ได้ และ/หรือมี แผนการเรียนการสอนสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรม ในชั้นเรียน
7. เป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน คุณธรรม	12. โรงเรียนมีความพร้อมในการเป็นศึกษาดูงาน พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

1.3 หลักการสำคัญของการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมตามแนวทางของ

มูลนิธิยุวสถิรคุณ ได้กำหนดหลักการสำคัญไว้ 4 ประการ เพื่อมุ่งให้โรงเรียนประสบผลสำเร็จและเกิดความยั่งยืนในการพัฒนาคุณธรรมในโรงเรียน นักเรียนจะเติบโตไปพร้อมกับมีอุปนิสัยที่ดั่งามติดตัวไปตลอด ดังพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ว่า “ช่วยกันสร้างคนดีให้บ้านเมือง” โดยมีหลักการดังนี้

1.3.1 เป็นกระบวนการที่ต้องทำทั้งโรงเรียน (ผู้บริหาร ครู นักเรียน)

และผู้มีส่วนได้เสีย

1.3.2 ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียน

เป็นหลัก การดำเนินงานตามกระบวนการนี้จึงทำจากล่างขึ้นบน (Bottom Up) เป็นการพิจารณานำความสนใจความต้องการจากระดับล่างขึ้นมาเป็นระดับนโยบายของโรงเรียน

1.3.3 โรงเรียนต้องทำอย่างมีส่วนร่วม ให้โอกาสทุกคนมีส่วนร่วมใน

การปฏิบัติงานพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม

1.3.4 โรงเรียนต้องทำกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง

สม่ำเสมอ พยายามผนวกไว้ในการเรียนรู้ทุกประเภทของโรงเรียน

1.4 กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างการรับรู้ และการยอมรับ

การสร้างการรับรู้เป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม สพลฐ. จัดว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก เพราะการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมตามแนวทางของมูลนิธิยุวสถิรคุณ ต้องทำทั้งโรงเรียน ดังนั้น จำเป็นต้องให้ทุกคนเข้าใจ กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม เข้าใจให้กระจ่างในวิธีการทำ ส่วนเนื้อหาสาระในการปรับปรุงหรือสร้างเสริมพฤติกรรมนักเรียนและผู้เกี่ยวข้องในโรงเรียนเป็นไปตามความต้องการของแต่ละโรงเรียน ซึ่งจะแตกต่างกันตามบริบท สภาพแวดล้อม นโยบาย วิสัยทัศน์ การบริหารจัดการโรงเรียน และความตั้งใจจริงและการมีส่วนร่วมของทุกคนในโรงเรียน ประการสำคัญในการสื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้และการยอมรับนั้นควรชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาคุณธรรม และผลดีที่จะเกิดจากการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมทั้งผลดีที่จะเกิดกับนักเรียน ครู ผู้บริหารโรงเรียน และชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างครูแกนนำและนักเรียนแกนนำ

ผู้บริหารโรงเรียนต้องให้ความสำคัญกับการคัดเลือกแกนนำให้มั่นใจว่าเมื่อแกนนำได้รับการอบรมกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมตามแนวทางของมูลนิธิยุวสถิรคุณแล้ว จะสามารถทำหน้าที่แกนนำได้อย่างดีแกนนำจะเป็นทั้งครูวิทยากรของโรงเรียน เพื่อจัดอบรมเพื่อนครู และนักเรียนแกนนำ และเป็นทีมงานของโรงเรียนที่ช่วยให้การดำเนินงานตามกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมสำเร็จตามเป้าประสงค์ของโรงเรียนได้

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน

คุณธรรมอัตลักษณ์ที่สามารถนำไปแก้ปัญหาในโรงเรียนได้จริงจะต้องได้มาจากการประชุมระดมความคิดของแต่ละกลุ่มบุคคล ได้แก่ กลุ่มนักเรียน กลุ่มครู และกลุ่มผู้บริหาร ทุกกลุ่มมุ่งแก้ไขประเด็นปัญหาที่กลุ่มได้ค้นพบจากการระดมความคิด คุณธรรมอัตลักษณ์ จึงประกอบด้วย คุณธรรมเป้าหมายของโรงเรียน และพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกของทั้ง 3 ฝ่าย (นักเรียน ครู ผู้บริหาร) หลักสำคัญของการกำหนดคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียนคุณธรรม คือ การแปลงคุณธรรมเป้าหมายให้เป็นจริยธรรมหรือพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมตามแนวทางมูลนิธิยุวสถิรคุณ จึงใช้ตารางคุณธรรมอัตลักษณ์เป็นเครื่องมือแสดงเป้าหมายในการปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม การกำหนดพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกต้องมีความชัดเจนสอดคล้องกับปัญหา สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และประเมินผลการเปลี่ยนแปลงได้ประการสำคัญ ต้องมุ่งแก้ไขปัญหาของนักเรียนเพื่อช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนเป็นหลัก โดยมีคุณธรรมเป้าหมายเป็นตัวกำกับทิศทางการปฏิบัติพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก

ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดวิธีการบรรลุคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน

คุณธรรมอัตลักษณ์เป็นเป้าหมายของการปฏิบัติงาน ส่วนวิธีการเครื่องมือช่วยให้บรรลุเป้าหมายตามแนวทางของมูลนิธิยุวสถิรคุณ ได้แนะนำไว้ 4 วิธีการ ได้แก่

1. การจัดทำโครงการคุณธรรม
2. การเป็นแบบอย่างที่ดีซึ่งกันและกัน
3. การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม
4. การบูรณาการคุณธรรมในการจัดการเรียนรู้ และรวมทั้ง

วิธีการอื่น ๆ ที่โรงเรียนได้พิจารณาความเหมาะสมในการนำมาใช้เพิ่มเติมตามความต้องการและบริบทของโรงเรียนอีกด้วย

ขั้นตอนที่ 5 ลงมือปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการเปลี่ยนแปลง
(ตามคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน)

การลงมือปฏิบัติเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด หลังจากที่ได้
คุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียนแล้ว โรงเรียนต้องเร่งลงมือปฏิบัติทันที และต้องกระตุ้น
สร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย เพื่อให้เกิดการปฏิบัติทั้งโรงเรียน

ขั้นตอนที่ 6 สร้างกลไกการขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรม

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมตามแนวทางมูลนิธิ
ยุวสถิรคุณ มีเครื่องมือสำคัญที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรม ที่ช่วยให้
โรงเรียนประสบความสำเร็จสรุปการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนในโรงเรียน
คุณธรรม สพฐ. โรงเรียนแต่ละแห่งต้องวิเคราะห์คุณธรรมอัตลักษณ์ของตนเอง เพื่อใช้เป็น
แนวทางในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียน รวมไปถึงการพัฒนาผู้บริหาร ครู
และนักเรียนตามกรอบแนวคิดโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. ซึ่งปัจจัยที่ทำให้โรงเรียน
องค์การประสบผลสำเร็จ คือ การมีส่วนร่วมต้องร่วมกันทำทุกคน โดยแปลงคุณธรรมให้เป็น
จริยธรรมหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์เพื่อลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ออกไป

2. องค์ประกอบคุณธรรมอัตลักษณ์โรงเรียน

โรงเรียนคุณธรรม จริยธรรม หรือเรียกย่อ ๆ ว่า “โรงเรียนคุณธรรม”
หมายถึง สถานศึกษาที่ผู้บริหารครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีส่วน
ร่วมในกระบวนการขับเคลื่อนกิจกรรมส่งเสริมความดีในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งภายในและ
ภายนอกสถานศึกษา ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาและปรับเปลี่ยนเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์
ได้อย่างยั่งยืน และนำไปขยายเครือข่ายได้

หลักการเข้าร่วมโรงเรียนคุณธรรม

เมื่อผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสนใจ และตัดสินใจจะพัฒนา
โรงเรียนให้เป็นโรงเรียนคุณธรรมจะต้องคำนึงถึงหลักการ ดังต่อไปนี้

1. ความสมัครใจและเต็มใจ จะพัฒนาเป็นโรงเรียนคุณธรรม
ทุกคนควรตระหนักและมั่นใจในคุณค่าและความสำคัญของการมีคุณธรรม ซึ่งจะช่วยให้
ทุกคนในโรงเรียนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยอาศัยความคิดริเริ่มของคณะครู
และการมีภาวะผู้นำของผู้บริหารเป็นหลักสำคัญ

2. ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ทุกคนในโรงเรียนร่วมกันทำ เป็นการปฏิบัติด้วยตนเองโดยร่วมกันคิด (วางแผน) ร่วมกันทำและร่วมกันประเมินผล เพื่อปรับปรุงตนเองและโรงเรียนของเราเองให้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์เพิ่มขึ้น และร่วมกันลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ให้น้อยลงหรือหมดไป

3. มีการติดตามและประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ นำผลการประเมินมาปรับปรุงแผนการปฏิบัติงานคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยอาจกำหนดแผนการปฏิบัติโรงเรียนคุณธรรมไว้อย่างน้อยคราวละ 1 ปี

4. โครงการคุณธรรม จะเป็นไปตามบริบทของโรงเรียน ไม่เน้นการเพิ่มงบประมาณจากงบประมาณปกติ

แนวปฏิบัติในการขับเคลื่อนสู่โรงเรียนคุณธรรมจริยธรรม แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การชี้แจงทำความเข้าใจร่วมกัน
- 2) การกำหนดคุณธรรมเป้าหมายและคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน
- 3) การจัดทำโครงการคุณธรรม
- 4) การลงมือร่วมกันปฏิบัติ

5. การนิเทศติดตามประเมินผลและเสริมแรงกัน (ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ, 2558) โดยคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน บ้านนาแม่ด ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย และการมีจิตสาธารณะ

2.1 ความรับผิดชอบ

นิเวศน์ เต็มประชุม (2550, หน้า 36) กล่าวว่า วินัยและพฤติกรรม ความรับผิดชอบ หมายถึง การปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน และข้อบังคับของสังคม ดังนั้น การส่งเสริมวินัย และพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อให้นักเรียน จึงควรครอบคลุมถึงการส่งเสริมพัฒนาให้นักเรียนสามารถประพฤติตนอยู่ในระเบียบแบบแผนและข้อบังคับของโรงเรียน สังคมได้อย่างเหมาะสม

เฉลิมชัย ศรีชาติ (2551, ไม่ปรากฏเลขหน้า) กล่าวว่า วินัยพฤติกรรม ความรับผิดชอบ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างมีระเบียบของบุคคลซึ่งกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม เพื่อความสงบสุขของตนเอง และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม

สุภวัณณ์ ฤกษ์จันทร์ (2551, หน้า 22) กล่าวว่า วินัยพฤติกรรมความรับผิดชอบ หมายถึง ระเบียบแบบแผน ข้อบังคับที่กำหนดเป็นข้อปฏิบัติร่วมกัน สำหรับควบคุมความประพฤติเพื่อให้เกิดการปฏิบัติงาน และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

ภัควิภา ภารดิลก (2556, หน้า 49) กล่าวถึง พฤติกรรมความรับผิดชอบ หมายถึง ความตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายามละเอียดรอบคอบเพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมายยอมรับผลการกระทำของตนทั้งในด้านที่ดี และพยายามปรับปรุงด้านที่ไม่ดี ให้ดียิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ลักษณะของบุคคลที่ แสดงออกถึงความเอาใจใส่ จดจ่อตั้งใจ มุ่งมั่นต่อหน้าที่การงาน การศึกษาเล่าเรียน และการเป็นอยู่ของตนเอง และผู้อยู่ในความดูแล ตลอดจนสังคมอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายในเวลาที่กำหนด ยอมรับผลการกระทำทั้งผลดี และผลเสียที่เกิดขึ้น รวมทั้งปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดีขึ้นเป็นความผูกพันในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปได้

2.2 ความมีระเบียบวินัย

Mischel and Ebbesen (1983, ไม่ปรากฏเลขหน้า) กล่าวว่า ความมีวินัยเป็นคุณธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมปัจจุบันการควบคุมความประพฤติของตนให้เหมาะสมกับกฎระเบียบ และสุขนิสัยอันดีที่เป็นประโยชน์ในระยะยาวต่อตนเองนั้น จัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ในเรื่องการควบคุมตนเอง

ประภาศรี สีหอำไพ (2550, หน้า 248) ให้ความหมายของความมีระเบียบวินัย หมายถึง การรู้จักปกครองตนเอง การกระทำตามระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจของผู้ปฏิบัติ

กระทรวงศึกษาธิการ (2550, หน้า 5 – 6) ให้ความหมายของมีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน องค์กรและประเทศโดยที่ตนยินดีปฏิบัติอย่างเต็มใจและตั้งใจ ยึดมั่นในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับ และข้อปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

สุคนธา ชินศิริ (2554, หน้า 35) สรุปไว้ว่า ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การควบคุมความประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสมกับจรรยาบรรณข้อบังคับ ข้อตกลง กฎหมายและศีลธรรม ได้แก่ การรักษาระเบียบวินัยในการบริโภคและอุปโภค การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบทั้งภายในและภายนอก การแต่งกายและ

ควบคุมท่วงที กิริยา วาจาและใจ และปรับปรุงกิริยาแห่งดงาม เป็นระเบียบ มีกิริยาดี สุภาพอ่อนโยน ประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมแก่บุคคล โอกาสเวลาและสถานที่ อันนำไปสู่ ความสงบสุขในชีวิตของตนเองและความเป็นระเบียบในสังคม

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2558, หน้า 48) ความมีวินัย หมายถึง การยึดมั่นที่จะปฏิบัติตนในกรอบของขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี กฎหมาย ระเบียบแบบแผน ข้อบังคับและข้อพึงปฏิบัติ มีวินัยในตนเอง คือ ประพฤติปฏิบัติตนตามระเบียบแบบแผนอย่างสม่ำเสมอ การมีวินัยในสังคม คือ การอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความรับผิดชอบ เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่กระทบกระทั่งกัน ทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การปฏิบัติตนในขอบเขตกฎระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน องค์กรและประเทศ โดยที่ตนยึดปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อบังคับและข้อปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเอง และสังคม

2.3 การมีจิตสาธารณะ

พระไพศาล วิสาโล (2554, หน้า 12) กล่าวว่า จิตสาธารณะ คือ จิตที่ไม่มุ่งดูตายต่อสังคมหรือความทุกข์ยากของผู้คนและปรารถนาเข้าไปช่วย ไม่ใช่ด้วยการให้ทานให้เงิน แต่ด้วยการสละเวลา ลงแรงเข้าไปช่วย และด้วยจิตที่เป็นสุขที่ได้ช่วยผู้อื่น ซึ่งไม่ใช่การทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นหรือเพื่อส่วนรวมอย่างเดียว แต่ยังเป็นการพัฒนาจิตวิญญาณของเราด้วย

ประไพร์พรรณ ภาณวะวัฒน์ (2556, หน้า 1 – 2) กล่าวว่า จิตสาธารณะ คือ ความคิดและการกระทำที่อยากให้อื่นพ้นทุกข์และมีความสุขด้วยการช่วยเหลือหรือให้ของเราเอง ไม่ว่าจะเป็นการให้เงิน ให้ทอง หรือให้ข้าวของ ไปจนถึงการให้แรงงาน แรงสติปัญญา ให้เวลา ให้กำลังใจในรูปแบบหรือวิธีต่าง ๆ โดยไม่คำนึงถึงอัตราตัวตนและที่สำคัญ คือ โดยไม่หวังผลประโยชน์หรือผลตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2558, หน้า 17) กล่าวถึงการมีจิตสาธารณะว่า หมายถึง การช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ โดยไม่หวังผลตอบแทนเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชน และสังคม

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554, หน้า 1) อธิบาย จิตสาธารณะ หมายถึง ความสำนึกของบุคคลที่มีต่อส่วนรวม เป็นจิตที่เป็นผู้ให้คิดดี คิดทางบวก มีความหวังดีต่อผู้อื่น เป็นความสมัครใจ เต็มใจ ตั้งใจทำ อยากช่วยเหลือ โดยไม่หวังผลตอบแทน และส่งผลให้

เกิดความสุขทางจิตใจ มีการแสดงพฤติกรรมที่อาสาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมการงดเว้น การกระทำที่จะส่งผลให้เกิดความชำรุดเสียหาย การมีส่วนร่วมดูแลรักษาและเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวม

สรุปได้ว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การเป็นบุคคลที่มีจิตใจที่เป็นผู้ให้ เช่น ให้สิ่งของให้เงิน ให้ความช่วยเหลือด้วยกำลังร่างกาย แรงสมอง ซึ่งเป็นการเสียสละสิ่งของตนเองมีแม้กระทั่งเวลา เพื่อเผื่อแผ่ให้กับส่วนรวม อีกทั้งยังช่วยลด “อึดตา” หรือความเป็นตัวตนของตนเองลง

สรุปได้ว่า โครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. หมายถึง สถานศึกษาที่ดำเนินงานตามโครงการเพื่อสืบสานพระราชปณิธานเดินตามรอยเบื้องพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณบดินทรเทพยวรางกูร รัชกาลที่ 10 ซึ่งดำเนินงานตามนโยบายภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้นักเรียน ครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษาตระหนักรู้ เข้าใจและมีกระบวนการคิด อย่างมีเหตุผล ชี้นำคุณค่าแห่งคุณธรรมความดีอย่างเป็นธรรมชาติ และสร้างความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี สร้างเครือข่ายชุมชนองค์กรแห่งคุณธรรม โดยประสานความร่วมมือจากหน่วยงาน และองค์กรที่ทำงานด้านคุณธรรม โดยหลักการของโรงเรียนคุณธรรมสามารถนำไปใช้ได้กับโรงเรียนในทุกศาสนาเปรียบเสมือนเป็นคุณธรรมสากลที่จะช่วยให้พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในโรงเรียน “ลดลง” และส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ “เพิ่มขึ้น” ได้อย่างยั่งยืนตามกรอบแนวคิดในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. ความพอเพียง ความกตัญญู ความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ และอุดมการณ์คุณธรรม ซึ่งสถานศึกษาสามารถนำมาปรับใช้ตามบริบทของตนเองได้เพื่อให้เยาวชนทุกคน มีความรู้ความสามารถ เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสร้างคนดีให้กับบ้านเมือง

3. แนวทางในการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ.

ในการวิจัยครั้งนี้ มีการใช้วิธีการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. ซึ่งการจัดกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน จะต้อง

อาศัยการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงพฤติกรรม ออกมาให้เห็นได้มากที่สุด คณะผู้วิจัยได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมไว้ ดังนี้

3.1 แนวทางที่เกี่ยวข้องกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

สำหรับกิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนในโรงเรียน คุณธรรม สพฐ. มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอแนวคิด หรือแนวทางที่เกี่ยวข้องกับการ ส่งเสริม และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนไว่น่าสนใจ ดังนี้

มูลนิธิยุวสถิรคุณ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559, หน้า 28 – 30) ได้อธิบายหลักการสำคัญสำหรับกิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนในโรงเรียนคุณธรรม ดังนี้

1. กิจกรรมที่มุ่งสร้างการมีส่วนร่วม เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ ที่ต้องปฏิบัติร่วมกันทั้งโรงเรียน สร้างเสริมคุณลักษณะของการทำงานร่วมกัน สร้างสรรค์ ค่านิยมที่ดีงามของกลุ่ม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลมีความสามัคคี มีน้ำใจที่ดีต่อกันและมุ่ง สร้างประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

2. กิจกรรมที่มุ่งเพิ่มพูนทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงเหตุผล เป็นการเรียนรู้ที่ใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้นักเรียนเฝ้าหาความรู้เพื่อแก้ไขปัญหา ได้คิดเป็น มีการตัดสินใจที่ดีภายใต้เหตุผลที่สืบเสาะค้นหาหา เน้นให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ด้วย ตนเองสามารถนำทักษะจากการเรียนรู้มาใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้

3. กิจกรรมที่มุ่งเพิ่มพูนทักษะชีวิต การรู้จักทำงานเป็นทีม ทักษะการร่วมกันแก้ปัญหา รู้จักการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี รู้จักการสังเกตสิ่งแวดล้อม และนำมาใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันฝึกทักษะชีวิต ความอดทน อดกลั้น การช่วยเหลือ มี น้ำใจและจิตสาธารณะ

4. กิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้ ลงมือปฏิบัติจริง นักเรียนคิดนักเรียนเลือก ลงมือทำ ประเมินผล และปรับแผนด้วยตนเอง ทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้อย่างมีความสุข โดยมีครูเป็นที่ปรึกษากิจกรรม

5. กิจกรรมที่สนองตอบความสนใจ ความถนัด และความ ต้องการของนักเรียนทุกคน เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ร่วมกันวางแผน คิดวิเคราะห์ ระดม สมอง อภิปราย ลงมือปฏิบัติ สรุปรูปร่างของบทเรียนที่ได้รับ ช่วยสร้างความมุ่งมั่นในการ

แสวงหาความรู้ ความมั่นใจในการแก้ปัญหาและร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรมที่ดั่งงาม
ด้านคุณธรรม

6. กิจกรรมที่สะท้อนบริบทจริงของโรงเรียน สภาพแวดล้อม
ความเป็นอยู่และชีวิตจริงของนักเรียน ผู้ปกครองสามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน
รวมทั้งชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งแวดล้อมภาครัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายโรงเรียน
คุณธรรม

7. ประเมินผลการเรียนรู้จากสภาพจริง (Authentic
Assessment) เป็นการประเมินพฤติกรรมที่พึงประสงค์เพิ่มขึ้นหรือลดลง ซึ่งเป็นการ
ประเมินการปฏิบัติตนของนักเรียน (Performance Assessment)

8. กิจกรรมที่จัดขึ้นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชั้นเรียน และ
การเรียนการสอนในสาระวิชาหลักต่าง ๆ ได้ ทำให้นักเรียนได้รับความรู้ตามสาระวิชา
ได้ฝึกฝนคุณธรรมจริยธรรม ฝึกการทำงานเป็นทีม ใช้ความคิดสร้างสรรค์ ทำให้เกิด
ทัศนคติที่ดีต่อการทำงานด้วยตนเอง เห็นคุณค่าของการทำงานเห็นคุณค่าของตนเอง
เกิดความมั่นใจในตนเอง รู้จักดูแลตนเองให้ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า และเกิดประโยชน์ต่อ
ประเทศชาติ

วิจารณ์ พานิช ได้ให้แนวคิดว่าการจัดการความรู้ด้านคุณธรรม
จริยธรรม จำเป็นต้องเน้นผู้ปฏิบัติ คือ เป็นกิจกรรมที่ผู้ปฏิบัติคุณธรรม จริยธรรม
เอาประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนความรู้กัน คือ เน้น (Knowledge Sharing) ความรู้ปฏิบัติ
ด้านคุณธรรมแต่ไม่ใช่เพียงแลกเปลี่ยนแค่การเล่าเรื่อง ต้องมีการจัดบันทึกขุมความรู้
(Knowledge Assets) เพื่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้วยแล้ว รวบรวมเอามา
สังเคราะห์เป็นแก่นความรู้ (Core Competence) (วิจารณ์ พานิช, 2550, หน้า 21)
ซึ่งสุมน อมรวิวัฒน์ กล่าวถึง ขุมความรู้หรือปัญญาธรรมว่า เป็นหลักการระบบความเชื่อ
ที่คนได้รวบรวมจากประสบการณ์อันยาวนานและได้ถูกถ่ายทอดสืบต่อกันมาและ
สร้างสรรค์ขึ้นใหม่อย่างแยบยลและกลมกลืนกัน การสั่งสอน อบรม ปมนิสัย เป็นวิธีการ
สอนแบบไทยที่น่าจะนำมาใช้พัฒนาจิตใจ โดยปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคม
(สุมน อมรวิวัฒน์, 2549, หน้า 15)

3.2 แนวทางในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนในโรงเรียน
คุณธรรม สพฐ. : กรณีโรงเรียนบ้านนาแม่ต

ในการวิจัยครั้งนี้ มีการใช้วิธีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน ในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. : กรณีโรงเรียนบ้านนาแม่ต ซึ่งการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน จะต้องอาศัยการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงพฤติกรรมออกมาให้เห็นได้มากที่สุด คณะผู้วิจัยได้เสนอกิจกรรมไว้ ดังนี้

3.2.1 โครงการคุณธรรม หรือ โครงการความดี เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการทำความดีมีคุณธรรมแบบเชิงรุก โดยให้ผู้เรียนที่เป็นเด็กและเยาวชน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมการเรียนรู้นี้เอง ผ่านเทคนิควิธีการเรียนรู้แบบโครงการ (Project Approach) โดยประเด็นที่เลือกทำโครงการนั้นเกิดขึ้นมาจากความสนใจและความคิดริเริ่มของผู้เรียนเอง เน้นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่มที่ลงมือปฏิบัติงานจริง ด้วยความพากเพียรพยายามอย่างจดจ่อต่อเนื่องในช่วงระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร (ต้องทำงานจริงไม่น้อยกว่า 2 เดือน) ในลักษณะวิจัยปฏิบัติการ (action research) นำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้านความเสื่อมทรามทางศีลธรรม และส่งเสริมการบ่มเพาะความดีมีคุณธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นระบบ รวมทั้งการขยายความมีส่วนร่วมไปสู่บุคคลต่าง ๆ ในสถานศึกษาและชุมชนของตนเองหรือชุมชนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง (คู่มือโครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติ “เยาวชนไทย ทำดี ถวายในหลวง”, 2558, หน้า 1)

วัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมโครงการคุณธรรม มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียนเกี่ยวกับความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย และความมีจิตสาธารณะ
2. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมการเรียนรู้นี้เอง โดยความคิดริเริ่มของผู้เรียนเอง เน้นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่มที่ลงมือปฏิบัติงานจริง
3. เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักวิธีแก้ปัญหาด้วยตนเองและสามารถนำสู่การปฏิบัติ

ประโยชน์ของโครงการคุณธรรม 1) ทำให้ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำงาน ประสานงาน และติดต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ พร้อมทั้งมีการวางแผนการทำงาน 2) ทำให้กล้าคิด กล้าแสดงออกต่อที่ประชุมชนมากขึ้น 3) ทำให้รู้จักหน้าที่ และมีความรับผิดชอบมากขึ้น 4) ทำให้รู้จักการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ 5) ทำให้รู้จักการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี 6) ทำให้เกิดการพัฒนาความคิด และรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

7) ทำให้รู้จักการแบ่งเวลา และการตรงต่อเวลา 8) ทำให้รู้จักการแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

3.2.2 กิจกรรมพี่แกนนำสอนน้องทำดี กิจกรรมพี่แกนนำสอนน้องทำดีเป็นกิจกรรมที่จัดให้แก่นักเรียนที่ได้รับแต่งตั้งจากผู้บริหารหรือคณะครูเข้ารับการอบรมนักเรียนแกนนำให้ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยครูแกนนำในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของงานคุณธรรมนักเรียนโดยให้พี่แกนนำ ทำตัวให้เป็นแบบอย่างให้กับน้องและพาน้องปฏิบัติกิจกรรม ในเรื่องดังต่อไปนี้

ความรับผิดชอบ การทำความสะอาดบริเวณที่รับผิดชอบ
การทำเวรประจำวัน การส่งงานที่ได้รับมอบหมาย

ความมีระเบียบวินัย การรักษาและปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน เช่น การแต่งกาย การเข้าแถวให้เป็นระเบียบ การวางรองเก้าอี้ให้เป็นระเบียบ

ความมีจิตสาธารณะ การรักษาสาธารณสมบัติของส่วนรวม
การช่วยเหลือครู เพื่อน พี่ น้องและบุคคลอื่นด้วยความเต็มใจ การปิดน้ำ ปิดไฟ ปิดพัดลม หลังใช้เสร็จแล้ว

3.2.3 กิจกรรมสอนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นกิจกรรมที่ครูผู้สอนร่วมกันกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยมีการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ในการจัดการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ในทุกชั้นเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย และมีจิตสาธารณะ

ปัจจุบันทุกสถาบันการศึกษาได้ให้ความสำคัญกับการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมเข้าในกิจกรรมการเรียนการสอนในทุกรายวิชา เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ของผู้เรียนควบคู่ไปกับคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งจะช่วยส่งเสริมความก้าวหน้าและความสำเร็จให้แก่ชีวิตของผู้เรียน อีกทั้งยังเป็นการสร้างคุณลักษณะของผู้เรียนที่พึงประสงค์ให้แก่สังคมไทยด้วย อภิวัชร ศิริจันทร์, (2558, หน้า 38) ได้กล่าวถึง การสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในการเรียนการสอน ไว้ว่า วิธีการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในรายวิชาที่สอน สามารถทำได้ทุกรายวิชา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับครูผู้สอนว่าจะใช้วิธีการใดในการสอดแทรกและเหมาะสมกับบริบทในชั้นเรียน เช่น การให้นักเรียนค้นพบคุณธรรม จริยธรรมจากประสบการณ์ตรงจากเนื้อหาของกิจกรรม หรือจากบุคคลต้นแบบ การเชิญบุคคลต้นแบบทางคุณธรรม จริยธรรมมาให้ข้อคิด การสอดแทรกโดยใช้สื่อการเรียนรู้ ซึ่งครูผู้สอน

คัดเลือกสื่อการเรียนรู้ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับรายวิชา สามารถสร้างจิตสำนึกหรือปลูกเร้าให้นักเรียนได้ซึมซับคุณธรรม จริยธรรม

การสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในการเรียนการสอน โดยใช้หลักการเรียนรู้และการปฏิสัมพันธ์ร่วมกันเพื่อมุ่งหวังให้ผู้เรียนมี “ความรู้คู่ความดี” ที่ยั่งยืนนี้จะประสบความสำเร็จได้ก็ด้วยความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะจากครูผู้สอนทุกท่าน จะต้องพิจารณาดำเนินการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในการเรียนการสอนอย่างจริงจัง เพื่อผลิตนักเรียนที่มีคุณธรรม คุณภาพและคุณค่าให้แก่สังคมและประเทศชาติต่อไป

3.2.4 กิจกรรมอบรมจิตพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม วันสุดสัปดาห์
กิจกรรมอบรมจิตพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม วันสุดสัปดาห์เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในวันศุกร์สุดสัปดาห์ โดยจัดอบรมทั้งหมดในโรงเรียน ซึ่งคณะครูทุกท่านจะร่วมอบรมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนตามตารางเวรอบรมคุณธรรมสุดสัปดาห์ และเขียนสรุปกิจกรรมที่อบรมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน โดยกิจกรรมที่ทำ คือ การสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย สวดบทธรรมจักรกัปปวัตตสูตร จิตศึกษา นั่งสมาธิ อบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยครูเวรที่รับผิดชอบในแต่ละสัปดาห์

3.2.5 กิจกรรมพบพระพบธรรม กิจกรรมพบพระพบธรรม เป็นการเล็งเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา เพื่อใช้แนวทางธรรมะ ในการขัดเกลาจิตใจให้ประพฤติตนตั้งอยู่ในศีลธรรมความถูกต้องการรู้ถึงบาป-บุญ คุณ-โทษ ความกตัญญูต่อพ่อ-แม่ ครูบาอาจารย์ และที่สำคัญการอยู่ในสังคมด้วยความมีสติไม่ประมาท โดยมีแนวความคิดในการจัดกิจกรรมพบพระพบธรรม ให้นักเรียนรับฟังการบรรยายจากพระอาจารย์และวิทยากรจากภายนอก

พระราชสุทธินิยามมงคล (อ้างถึงใน ปาฐกถา จันทบุรี, 2555, หน้า 83) ได้กล่าวว่า การฟังธรรมะเปรียบเสมือนการสร้างถ้ำให้แก่จิตใจ บางคนไม่สนใจฟังธรรมะ ถ้าสร้างถ้ำไว้ในจิตใจอยู่ด้วยความสงบฟังไปก็เกิดความรู้ที่รู้ชั่ว มีพลังและปัญญา วันพระมาแสวงหาพระ มาพบพระในวันหนึ่งจิตใจประเสริฐในการพบพระ ในการปฏิบัติหน้าที่ของตน โดยเฉพาะในกรอบของสติสัมปชัญญะ ธรรมที่พระพุทธเจ้าสอน คือ สติสัมปชัญญะ บางคนขาดสติมากไม่มีโอกาสที่จะแสวงหาธรรมะได้ แล้วพลาดโอกาสอันดีงามจะเสียดายเวลาที่เกิดมาในสากลโลกนี้อย่างแน่นอน เพราะฉะนั้นในวันพระ คือ วันฟังธรรมฟังให้เกิดประโยชน์เสียงธรรมะเปรียบเสมือนถ้ำคอยกำบังหุงเราฟัง ใจเราคิด

จิตตะได้สบายเกิดความรู้ ความสามารถ ความดี มีพลังและปัญญา อานิสงส์หรือผลบุญ อันเกิดจากการฟังนั้นมีประโยชน์มากมายหลายสถาน เช่น

1. ทำให้ได้ฟังเรื่องใหม่ฟังเรื่องที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อน
2. ได้ใส่ใจเรื่องเก่าทบทวนทวนคิดถึงอดีตชาติที่ผ่านมา ครุฑทศ
- ฟังสนใจฟังทบทวนจดหัวข้อปฏิบัติทันทีอย่างอริแต่ประการใด
3. บรรเทาความกังขาปิดประตูความกังวลสงสัยเสียได้
4. เป็นสัมมาทิวี่ไม่เข้าใจสิ่งใดในทางที่ผิด
5. มีสติมั่นคง มีสติดีและประพฤติดีจริตไม่แปรปรวน

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้มีโอกาสพบปะพระสงฆ์ ป่อย ๆ ซึ่งพระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สามารถปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ บุคคลทั่วไป การที่เราได้ฟังธรรมะและฝึกปฏิบัติจนสามารถทำให้เรามีสติสมาธิ คิดดี ทำดี และนำคำสั่งสอนไปใช้ในชีวิตประจำวันต่อไปและเป็นการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม นักเรียน อันได้แก่ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความมีจิตสาธารณะ

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า กิจกรรมที่เป็นแนวทาง ในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. กรณีโรงเรียน บ้านนาแมด ได้มีแนวทางในการจัดกิจกรรมที่หลายหลาย ตามอัตลักษณ์ของโรงเรียน คุณธรรม สพฐ. โรงเรียนบ้านนาแมด ประกอบด้วย 1) โครงการคุณธรรม 2) กิจกรรม พี่แกนนำสอนน้องทำดี 3) กิจกรรมสอนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในกลุ่มสาระการ เรียนรู้ต่าง ๆ 4) กิจกรรมอบรมจิตพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมวันสุดสัปดาห์ 5) กิจกรรม พบพระพบธรรม

การพัฒนาบุคลากร

เนื่องจากบุคลากรถือเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญยิ่งในการดำเนินกิจกรรม ต่าง ๆ ในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนในโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. ให้ประสบ ผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ เนื่องจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ทักษะ และเจตคติของบุคลากรในลักษณะบูรณาการอย่างเหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความรู้ความสามารถ ทักษะ และเจตคติที่ดีต่อการ ปฏิบัติงาน จึงขอเสนอแนวทางการพัฒนาบุคลากร ดังนี้

1. การศึกษาดูงาน

ความหมาย การศึกษาดูงาน เป็นการนำบุคลากรของโรงเรียนไปศึกษาค้นคว้าและเพิ่มพูนความรู้ทักษะประสบการณ์ในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อรับการเรียนรู้สิ่งใหม่ โดยการไปศึกษาการดำเนินงานของสถานศึกษาที่เป็นแบบอย่าง

วัตถุประสงค์ เพื่อให้บุคลากรมีพัฒนาการ และพัฒนางานให้มีคุณภาพ กิจกรรมนี้เหมาะสำหรับการนิเทศ บุคลากรกลุ่มเล็ก หรือกลุ่มใหญ่

ขั้นตอนการศึกษาดูงาน

ขั้นที่ 1 การเตรียมการ

- 1.1 เลือกสถานที่ดูงานให้ตรงกับปัญหา และความต้องการจำเป็น
- 1.2 กำหนดวัตถุประสงค์ และรายละเอียดของการศึกษาดูงาน
- 1.3 ประสานงานกับหน่วยงานที่จะไปศึกษาดูงานในเรื่องวัน เวลา สถานที่จำนวนสมาชิกที่จะไป เรื่องที่ต้องการศึกษาดูงาน เป็นต้น
- 1.4 ดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาดูงาน เช่น การทำหนังสือขออนุญาตทางราชการยานพาหนะ จัดทำคำสั่ง แบบรายงานการศึกษาดูงาน เป็นต้น
- 1.5 แจงรายละเอียดการศึกษาดูงานแก่สมาชิกที่จะไปเรื่อง วันเวลา สถานที่วัตถุประสงค์ การมอบหมายงาน เป็นต้น

ขั้นที่ 2 การศึกษาดูงาน

- 2.1 ฟังการบรรยายสรุป
- 2.2 ใช้เวลาศึกษาดูงานตามที่ได้รับมอบหมายและตามความสนใจ
- 2.3 บันทึกรายละเอียดของการศึกษาดูงาน

ขั้นที่ 3 ประเมินผล

- 3.1 ผู้ไปศึกษาดูงาน เขียนรายงานการศึกษาดูงาน สรุปแนวคิดจากการศึกษาดูงาน
- 3.2 ผู้นิเทศติดตามผลการพัฒนาตนและพัฒนางานของผู้ไปศึกษาดูงาน

2. การประชุมเชิงปฏิบัติการ

การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นรูปแบบการพัฒนาบุคลากรที่ให้ความรู้ สร้างความเข้าใจและฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดทักษะในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการประชุมเชิงปฏิบัติการไว้ ดังนี้

2.1 ความหมายของการประชุมเชิงปฏิบัติการ

นงนุช วงษ์สุวรรณ (2554, หน้า 181) กล่าวว่า การประชุมปฏิบัติการ (Workshop) เป็นรูปแบบหนึ่งของการฝึกอบรมที่ต้องการให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดประสบการณ์การเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม การฝึกอบรมวิธีนี้เน้นทางด้านวิชาการ และด้านปฏิบัติการโดยเน้นทางด้านปฏิบัติการมากกว่าการพูด สัมมนา การเปลี่ยนความคิดเห็นหรือการบรรยายการประชุมปฏิบัติการการประเมินผล และการติดตามผลมีความสำคัญเพราะจะเป็นการประเมินผลว่าผู้ผ่านการฝึกอบรมได้นำความรู้ในการอบรมไปใช้ในการปรับปรุงหรือแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติงานได้มากน้อยเพียงใดและประสบความสำเร็จเพียงใด

วารินทร์ อักษรนำ (2552, หน้า 269 – 272) กล่าวว่า การประชุมหมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มารวมปรึกษาหารือรวมทั้งมีการชี้แจง อภิปราย เสนอแนะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันอย่างมีวัตถุประสงค์ มีระเบียบวิธี ตามสถานที่และเวลาที่กำหนดไว้

ความสำคัญของการประชุม ได้แก่

1. เมื่อมีปัญหาต้องแก้ไขร่วมกัน หรือมีข่าวสารเกี่ยวกับผลประโยชน์ของกลุ่มที่จะแจ้งให้ทราบ
 2. เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงนโยบาย วิธีการและขบวนการปฏิบัติงาน
 3. เมื่อประสงค์จะให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้ปฏิบัติงาน
 4. เมื่อต้องการคุณภาพในการตัดสินใจซึ่งมีผลกระทบต่อกลุ่มผู้ปฏิบัติงาน
 5. เมื่อกลุ่มผู้ปฏิบัติงานดำเนินการแก้ปัญหา
- เคล็ดลับในการเตรียมการประชุมที่ประสบความสำเร็จ ได้แก่
1. จัดวาระการประชุมให้ชัดเจน และดำเนินการประชุมตามวาระโดยตัวอย่างวาระการประชุม ได้แก่ เปิดประชุม รับรองรายงานการประชุมครั้งที่แล้ว ติดตามผลงานที่ได้อบรมหมายให้นำไปปฏิบัติ (ถาม) พิจารณาเรื่องค้างจากการประชุมคราวที่แล้ว (ถาม) พิจารณาเรื่องใหม่ เรื่องอื่น (ถาม) กำหนดวัน/เวลา/สถานที่ การประชุมครั้งต่อไปและปิดประชุม

2. เตรียมผู้มาร่วมประชุม ได้แก่ เชิญผู้เกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาหรือเรื่องนั้นจำกัดจำนวนผู้มาประชุม และแจ้งให้ทราบล่วงหน้า

3. กำหนดระยะเวลาในการประชุมให้ชัดเจน ได้แก่ ระยะเวลาเหมาะสมกับวาระปกติไม่ควรเกิน 1 – 2 ชั่วโมง เริ่มและเลิกตรงเวลาที่กำหนด

4. เตรียมสถานที่ อุปกรณ์ และเอกสารประกอบการประชุมให้พร้อมบทบาทหน้าที่และคุณสมบัติของผู้ร่วมประชุม ประกอบด้วย

4.1 ประธานที่ประชุม มีหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการประชุมให้สำเร็จตามวาระและเป้าหมาย เป็นผู้ประสานงานระหว่างสมาชิกที่เข้าร่วมการประชุม และเป็นผู้สรุปผลการประชุมโดยคุณสมบัติมีภาวะผู้นำ ฉลาด สุขุม และมีวิจรรณญาณดี มีความสามารถในการประสานงานระหว่างสมาชิก สามารถกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมการประชุม แสดงความคิดเห็น มีความสามารถในการซักถาม และสรุปความคิดเห็น เป็นนักฟังที่ดี ไม่ใช้อารมณ์ และเคารพความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม

4.2 เลขานุการ มีหน้าที่บันทึกหรือจดการประชุม เตรียมรายงานการประชุมเตรียมวาระการประชุมร่วมกับประธานนัดและเตือนการประชุม เตรียมประสานงานอุปกรณ์

4.3 สมาชิกผู้เข้าร่วมประชุม มีหน้าที่เตรียมความรู้และข้อมูลที่ถูกตอ้งที่เกี่ยวข้องกับการประชุม อภิปรายและพิจารณาเรื่องในที่ประชุมตามเหตุผล โดยคุณสมบัติตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง แสดงความคิดเห็นอย่างสุภาพ รวบรัด ตรงประเด็น ใจกว้างเป็นนักฟังที่ดี และรู้จักประนีประนอมการประชุมที่มีประสิทธิผลสามารถวัดได้ด้วยผลการประชุมตามที่ต้องการใช้เวลาสั้นและสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ไม่เป็นบอเกิดความแตกแยกมีความสามัคคี

จารุวรรณ พูลฤทธิ์ (2551, หน้า 28) สรุปว่า สอนใหญ่แลวงการประชุมเชิงปฏิบัติการจะมีวัตถุประสงค์ในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อค้นหาแนวทางหรือวิธีการที่หลากหลายในการแก้ปัญหาสร้างผลงานและนำไปสู่การปฏิบัติในที่สุด

อัมพร สีหะวงษ์ (2555, หน้า 30) กล่าวว่า การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นการจัดอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรที่เน้นให้ผู้เข้าประชุมได้ลงมือปฏิบัติจริงในเรื่องที่เป็นหัวข้อการประชุมเพื่อพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ และนำประสบการณ์ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การประชุมปฏิบัติการ เหมาะสำหรับการฝึกอบรมที่มุ่งให้ ผู้ประสบปัญหาหรือมีความสนใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งเหมือนกันมาปรึกษาหารือ ศึกษาคนควา เพื่อจัดทำแนวทางการปฏิบัติงาน เป็นการเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการทำงาน เป็นเทคนิค ที่คล้ายกับการสัมมนา แต่การประชุมปฏิบัติการ จะเป็นกิจกรรม 2 ส่วน คือ ทฤษฎีกับการ ปฏิบัติอย่างชัดเจน และผลการประชุมปฏิบัติการ สามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติของผู้เข้า รับการอบรมโดยตรง ข้อดีของการประชุมปฏิบัติการ คือ การประชุมปฏิบัติการส่งเสริม การมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการอบรมทุกคนผู้เข้ารับการอบรมมีโอกาสระในการคิดและปฏิบัติ งานกลุ่ม ผู้เข้ารับการอบรมสามารถนำผลการประชุมปฏิบัติการไปใช้ในการดำเนินงาน และปฏิบัติงานในหน่วยงานของตน ส่วนข้อจำกัดของการประชุมปฏิบัติการ คือการอบรม โดยใช้เทคนิคนี้จะต้องใช้เจ้าหน้าที่จำนวนมาก เพื่ออำนวยความสะดวกต่อผู้เข้ารับการ อบรมในแต่ละกลุ่ม รวมทั้งการจัดวิทยากรประจำกลุ่ม และเวลาที่ใช้ต้องใช้เวลา มาก โดยเฉพาะเวลาสำหรับการปฏิบัติงานกลุ่ม

2.2 วัตถุประสงค์ของการประชุมเชิงปฏิบัติการ

อมรรวรรณ ภูเขาพันธ์ (2553, หน้า 32) ได้สรุปไว้เพื่อวัตถุประสงค์ ของการอบรมเชิงปฏิบัติการ คือ การประชุมเชิงปฏิบัติการมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วม ประชุมมีความรู้ความเข้าใจและทักษะด้านทฤษฎี และด้านการปฏิบัติอย่างแท้จริงหรือ จะแก้ปัญหาหรือปรับปรุงงานให้ดีขึ้น โดยมีเป็นลักษณะประชุมปรึกษาหารือเพื่อแก้ปัญหา หรือกำหนดมาตรการอย่างใดอย่างหนึ่ง ประกอบด้วยการประชุมย่อยการประชุมใหญ่ ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมดจะได้รับความรู้ประสบการณ์เป็นแนวปฏิบัติต่อไป

ณัฐพร แก้วหวางค์ (2561, หน้า 47) ได้สรุปการประชุมเชิง ปฏิบัติการมีวัตถุประสงค์ เพื่อมีความรู้ ความเข้าใจ และทั้งศาสตร์ ทั้งทางทฤษฎีและด้าน ปฏิบัติอย่างแท้จริง เพื่อสามารถพัฒนาตนเองให้รู้จักแก้ปัญหาปรับปรุงให้มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพและนำไปสู่การพัฒนาองค์กรหรือหน่วยงานของตนเองให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การประชุมเชิงปฏิบัติการ มีวัตถุประสงค์เพื่อมีความรู้ ความเข้าใจและทั้งศาสตร์ ทั้งด้านทฤษฎีและด้านปฏิบัติอย่าง แท้จริง เพื่อสามารถพัฒนาตนเองให้รู้จักแก้ปัญหาปรับปรุงงานให้มีคุณภาพและนำไปสู่ การพัฒนาองค์กรหรือหน่วยงานของตนเองให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

2.3 ประโยชน์ของการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ชนิดา คำเพราะ (2552, หน้า 36 – 39) ได้กล่าวถึง ชาญชัย

อาจินสมาจาร ว่าให้ความหมายของหลักการประชุมเชิงปฏิบัติการไว้ว่า เพื่อให้ได้รับผลประโยชน์อย่างเต็มที่ จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ และเป็นไปอย่างมีระบบ ดังนี้

1. การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นการศึกษาเป็นหมู่คณะเกิดจากความหมายต้องการและวัตถุประสงค์ที่ตั้งขึ้น เป็นที่ทราบโดยทั่วกันว่าความต้องการทางวิชาชีพของผู้เข้าร่วมแต่ละคนย่อมแตกต่างกันไป ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของผู้นำทางการศึกษาที่จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มมีความรู้สึกต้องการร่วมกันลุลยกกันอย่างไม่เป็นทางการ สามารถช่วยให้ผู้นำความรู้ถึงต้องการของสมาชิกทุกคน หลังจากกำหนดความต้องการร่วมกันแล้ว ผู้นำจะต้องรู้สึกถึงปัญหาเวลาสถานที่ระยะเวลาและจำนวนครั้งของการประชุมที่ขึ้น

2. การกำหนดปัญหา หลังจากได้วางแผนประชุมเชิงปฏิบัติการแล้วขั้นตอนต่อไป คือ การกำหนดปัญหา ซึ่งผู้ร่วมงานจะได้ปฏิบัติงานต่อไป ปัญหาที่กำหนดควรเป็นปัญหาของครูการอภิปรายเป็นหมู่คณะควรนำไปสู่ปัญหาร่วมเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน ตลอดจนแผนและวิธีการที่จะก่อให้เกิดความสำเร็จในการแก้ปัญหาการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหา ควรเป็นการตัดสินใจที่เห็นพ้องกันกับปัญหาที่กำหนด

3. การวิเคราะห์ปัญหา เมื่อได้แก้ปัญหาแล้วขั้นตอนต่อไป คือ การวิเคราะห์ปัญหาแต่ละปัญหาจะประกอบด้วยหน่วยเล็ก ๆ ปัญหาเหล่านี้จะถูกกำหนดแนวทางในการแก้ไขแผนผัง จะต้องกำหนดโดยสมาชิกในหมู่คณะ ผู้นำจะต้องไม่บรรยายหรือแนะนำทางใด ๆ ในการแก้ไขปัญหาแก่หมู่คณะ หน้าที่ของผู้นำ คือ การแนะนำให้ค้นคว้าและได้มาซึ่งความเห็นที่ตรงกันข้าม ผู้นำมีความแตกต่างไปจากหมู่คณะก็พร้อมที่จะให้คณะดำเนินการต่อไป เพื่อหาข้อถูกต้องและข้อผิดพลาดแผนการจะต้องยืดหยุ่นได้ จะต้องปรับแผนเดิมใหม่โดยอาศัยประสบการณ์ที่ได้รับจากสมาชิก ในหมู่คณะจะต้องปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

4. การให้งานขึ้นต่อไป คือ การให้คณะกรรมาการหรือกรรมาการกลุ่มย่อยนำกลุ่มย่อยไปศึกษางานที่ทำ โดยคณะกรรมาการมีความสำคัญและจะทำให้ทุกฝ่ายร่วมมือกันแก้ปัญหา จุดหมายที่สำคัญประการหนึ่งของการประชุมเชิงปฏิบัติการ คือ การเพิ่มทักษะของผู้ร่วมงานในหมู่คณะ ควรเน้นเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกิจกรรมในการวางแผนและสร้างวัตถุประสงค์เบื้องต้น คือ ต้องการให้ผู้ร่วมงานทุกคนได้มีโอกาสทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยให้ความร่วมมือกับวิทยากรเมื่อให้งานแล้ว

ควรเริ่มทำงานในปัญหาของตนส่วนเวลาที่กำหนดในการทำงานอาจมีการยืดหยุ่น บ้างเล็กน้อย

5. การนำการแก้ปัญหาออกปฏิบัติ หลังจากที่ได้กำหนด ปัญหาและแบ่งปัญหาให้แก่สมาชิกในกลุ่ม แล้วผู้นำต้องเป็นผู้ประสานงานเป็นวิทยากร ทำหน้าที่จูงใจ และนำสมาชิกในกลุ่มได้ชี้แนะให้ตระหนักถึงความคิดทางวิชาชีพ กลุ่มผู้ร่วมทำงานจะต้องพบปะกันบ่อย ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสมาชิกแต่ละคนควร เตรียมรายงานในงานของตนเอง และเสนอรายงานดังกล่าวแก่สมาชิกของหมู่คณะ ส่วน การติดตามผล เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อที่จะได้นำประสบการณ์ที่ได้รับจากการประชุมไปอภิปราย ในการประชุมปฏิบัติการครั้งต่อไป

6. การประเมินผล กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ ควรมีการ ประเมินผลร่วมกันโดยผู้เข้าร่วมประชุม การประเมินผลอาจทำโดยคณะกรรมการที่มี ประสบการณ์ การประเมินควรจะเป็นการประเมินกระบวนการ แนวทางการทำงานร่วมกัน

7. การรายงานความก้าวหน้าของกลุ่ม จะต้องเผยแพร่ให้ สมาชิกทุกคนได้ทราบ อาจทำได้โดยการออกข่าวสารแจกจ่ายสมาชิก ส่วนรายงานผลครั้ง สิ้นสุดท้ายของการปฏิบัติงานควรเขียนให้ง่ายและแจ่มชัด การรายงานจะต้องมีข้อมูลอ้างอิง ส่วนการติดตามผลควรกระทำโดยสมาชิกทุกคนจะช่วยให้คุณสามารถนำไปแก้ไขปัญหา ที่ตนประสบพบเจอ โดยอาศัยรายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นแนวทางในการ ปฏิบัติงาน

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า เพื่อให้ได้รับผลประโยชน์ อย่างเต็มที่จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการและเป็นไปอย่างมีระบบ ภายใต้คำแนะนำจาก ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิ โดยนำความรู้และประสบการณ์มาร่วมกันในการแก้ปัญหา โดยลงมือกระทำและกำหนดเป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกันของผู้เข้าร่วมประชุม เชิงปฏิบัติการ เพื่อให้สามารถนำไปเป็นแนวปฏิบัติได้จริง

3. การนิเทศภายใน

3.1 ความหมายของการนิเทศภายใน

ได้มีผู้กล่าวถึงความหมายของการนิเทศ ไว้มากมายน่าสนใจ ดังนี้
กรรองทอง จิระเดชากุล (2550, หน้า 4) สรุปไว้ว่า การนิเทศภายใน
โรงเรียน เปนกระบวนการหรือกิจกรรมในการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างผู้บริหารหรือ

บุคคลที่ทำหน้าที่นิเทศในโรงเรียน และครูในโรงเรียน เพื่อหาแนวทางปรับปรุง พัฒนา ส่งเสริม สนับสนุน การจัดการเรียนการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงขึ้น และนักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งการ นิเทศภายในโรงเรียนโดยทั่วไปเป็นการนิเทศในด้านการพัฒนาหลักสูตรด้านการจัดหา สิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการบริหารบุคลากร ด้านการจัดระบบการเรียนการสอน ด้านการปฐมนิเทศครูใหม่ ด้านการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ (สื่อการสอน) ด้านการจัดบริการ พิเศษให้แก่นักเรียน ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ด้านการฝึกอบรมครูประจำการ และด้านการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

ถวัลย์ ไคขุนสิงห์ (2552, หน้า 7) สรุปไว้ว่า การนิเทศภายใน คือ กระบวนการทางวิชาการที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุน ช่วยเหลือ แนะนำ รวมมือกันเพื่อให้ การศึกษามีคุณภาพทั้งทางด้านการเรียนและการสอน โดยให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

กานต์ชนา มีฉลาด (2555, หน้า 25) สรุปความหมาย หลักการ นิเทศการศึกษาการนิเทศภายใน เพื่อสนับสนุนส่งเสริม กระตุ้นให้ครู และผู้มีส่วนได้ส่วน เสียจากการจัดการศึกษาทุกฝ่ายเป็นรายบุคคลหรือหลายคน ร่วมมือ ร่วมใจกับปฏิรูป วิธีการจัดการเรียน การสอน วิธีการบริหารจัดการศึกษาที่มุ่งสู่ความสำเร็จตามมาตรฐาน ใด ๆ ของสถานศึกษา และของบุคลากรของสถานศึกษาให้สูงขึ้นและรักษาไว้ได้อย่าง ต่อเนื่องด้วยความสำเร็จ

สรุปได้ว่า การนิเทศภายในโรงเรียน หมายถึง กิจกรรม กระบวนการ ที่ผู้บริหารและบุคลากรในโรงเรียนรวมมือกันจัดขึ้น เพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานของครูใน ทุกด้าน รวมทั้งให้ครูเกิดความก้าวหน้าในวิชาชีพและสัมฤทธิ์สูงสุดในการเรียนของนักเรียน

3.2 ความมุ่งหมายของการนิเทศภายในโรงเรียน

โตมิชู กล่าวถึง ความมุ่งหมายของการนิเทศภายในโรงเรียน ดังนี้
กรองทอง จิระเดชากุล (2550, หน้า 3) ได้กล่าวถึง จุดมุ่งหมาย ของการนิเทศภายในโรงเรียน ไว้ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายทั่วไปเพื่อให้ผู้บริหารและคณะกรรมการ นิเทศของสถานศึกษามีความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติการนิเทศภายในโรงเรียนได้เพื่อ

พัฒนาความสามารถของครู เพื่อช่วยเหลือ และจัดสรรเครื่องมือ สื่อการเรียนรู้อัตโนมัติ

ช่วยเหลือและปรับปรุงวิธีจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ครูเกิดความเจริญงอกงามทางวิชาชีพ

2. จุดมุ่งหมายเฉพาะ เพื่อให้ครูสามารถพัฒนาพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติงาน ในเรื่องต่อไปนี้เป็นโรงเรียนศึกษา มีแผนการนิเทศภายในโรงเรียน เพื่อเน้นให้มีการวิเคราะห์ปรับปรุงหลักสูตรสถานศึกษาและในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้ครูจัดการเรียนการสอนตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การบูรณาการ เน้นทักษะกระบวนการคิด ฯลฯ เพื่อปรับปรุงและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ของครู เพื่อให้มีการจัดกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม เพื่อพัฒนาการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้มีการวัดและประเมินผลตามสภาพจริงและปรับปรุงกระบวนการวัดและประเมินผลให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

สวัสดิ์ เดชกัลยา (2550, หน้า 67 – 77) ได้กล่าวถึง ความมุ่งหมายของการนิเทศภายในโรงเรียนเป็นการนิเทศโดยบุคลากรภายในโรงเรียนเอง ผู้นิเทศอาจ ได้แก่ ผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา ครูผู้ชำนาญการ ครูผู้นิเทศ ครูผู้รวมนิเทศ และหัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ ที่โรงเรียน คัดเลือกหรือแต่งตั้งขึ้นการนิเทศภายในโรงเรียนที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดนั้น จะต้องกระทำ ดังนี้

1. พัฒนาคน การนิเทศการศึกษาเป็นการให้คำแนะนำช่วยเหลือ เมื่อนิเทศแล้วบุคลากรในหน่วยงานได้รับความรู้ และมีความสามารถในการปฏิบัติงานมากขึ้น
2. พัฒนางาน การนิเทศการศึกษาเป็นการสร้างสรรค์วิธีทำงานให้มีประสิทธิภาพขึ้น
3. ประสานสัมพันธ์ การนิเทศการศึกษาเป็นการสร้างความร่วมมือ สร้างความเข้าใจในการทำงานร่วมกัน
4. การสร้างขวัญและกำลังใจ การนิเทศการศึกษาเป็นการสร้างความมั่นใจ ความสบายใจ และมีกำลังใจในการทำงาน

อัญชลี ธรรมะวิทีกุล (2552, หน้า 2) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับ ความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมให้สถานศึกษาบริหารหลักสูตรจัดกระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการศึกษาพัฒนาสื่อนวัตกรรมและการนิเทศภายในอย่างมีคุณภาพ

2. ส่งเสริมให้สถานศึกษามีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาตามมาตรฐาน กศน.
3. เพื่อให้คำปรึกษา เสนอแนะและเป็นที่พึ่งในการพัฒนาวิชาการของสถานศึกษาและสำนักงาน กศน. จังหวัด
4. เพื่อประสาน สนับสนุนและเผยแพร่ผลงานทางด้านวิชาการแก่สถานศึกษาและสำนักงาน กศน. จังหวัด

วราภรณ์ แสงพลสิทธิ์ (2554, หน้า 12) กล่าวถึง ความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาว่าในปัจจุบันการนิเทศการศึกษามีความจำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นอย่างมากทั้งนี้เพื่อลดความสูญเปล่าทางการศึกษา ส่งเสริมผู้เรียนให้ได้รับการศึกษาที่ดีกว่าเดิมเหมาะสมกับความต้องการในอนาคต องค์ประกอบที่เป็นหัวใจในการปรับปรุงคุณภาพการศึกษาอยู่ที่คุณภาพของการเรียนการสอน การนิเทศการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การสอนของครูมีประสิทธิภาพเพราะการนิเทศการศึกษเป็นองค์ประกอบที่จะช่วยเหลือ สนับสนุนให้กระบวนการเรียนการสอนมีคุณภาพและบรรลุเป้าหมาย

สรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษาเป็นการมุ่งพัฒนาครู ทั้งนี้เนื่องจากครูเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในกระบวนการจัดการศึกษา เพราะเป็นผู้นำกระบวนการและนำเอาองค์ประกอบอื่น ๆ มาใช้เพื่อให้เกิดผลการเรียนรู้แก่เด็ก โดยมีความมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือ แนะนำปรับปรุง ส่งเสริมครูให้พัฒนาในด้านต่าง ๆ อย่างเต็มที่ อันจะเกิดผลต่อคุณภาพการเรียนการสอนความเจริญก้าวหน้าของนักเรียนในที่สุด

3.3 ความจำเป็นในการนิเทศภายในโรงเรียน

โดมีนูกกล่าวถึงความจำเป็นในการนิเทศภายในโรงเรียนไว้ ดังนี้
ในการปฏิบัติงานนั้นบางครั้งอาจเกิดปัญหาในการดำเนินการซึ่งบางปัญหาสามารถแก้ไขได้ด้วยตนเอง แต่บางปัญหาจำเป็นที่จะต้องได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น จึงจะสามารถแก้ไขปัญหาที่ลุล่วงไปได้ด้วยตนเอง แต่ส่วนใหญ่แล้วจำเป็นต้องมีผู้คอยแนะและช่วยเหลือจึงจะสามารถแก้ไขปัญหาได้ การให้คำแนะนำช่วยเหลือในการแก้ปัญหาของครูนั้น เรียกกันโดยทั่วไปว่า การนิเทศการศึกษา

อัญชลี ธรรมะวิธิกุล (2552, หน้า 2) ได้กล่าวถึง ความจำเป็นในการนิเทศการศึกษา ดังนี้

1. สภาพสังคมเปลี่ยนไปทุกขณะ การศึกษาจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วย การนิเทศการศึกษาจะช่วยให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในองค์การที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
2. ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ เพิ่มขึ้นโดยไม่หยุดยั้ง แม้แนวคิดในเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้ก็เกิดขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลา การนิเทศการศึกษาจะช่วยให้ครูมีความรู้ทันสมัยอยู่เสมอ
3. การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พัฒนาขึ้นจำเป็นต้องได้รับการชี้แนะหรือการนิเทศการศึกษาจากผู้ชำนาญการ โดยเฉพาะจึงจะทำให้แก้ไขปัญหาได้สำเร็จลุล่วง
4. การศึกษาของประเทศเพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ จะต้องมีการควบคุมดูแลด้วยระบบการนิเทศการศึกษา
5. การศึกษาเป็นกิจกรรมที่ซับซ้อน จำเป็นที่จะต้องมีการนิเทศเพื่อเป็นการให้บริการแก่ครูที่มีความสามารถต่าง ๆ กัน
6. การนิเทศการศึกษาเป็นงานที่มีความจำเป็นต่อความเจริญงอกงามของครูแม้ว่าครูจะได้รับการฝึกฝนมาอย่างดีแล้วก็ตาม แต่ครูก็ต้องปรับปรุงฝึกฝนตนเองอยู่เสมอในขณะที่ทำงานในสถานการณืจริง
7. การนิเทศการศึกษามีความจำเป็นต่อการช่วยเหลือครูในการเตรียมการจัดกิจกรรม
8. การนิเทศการศึกษามีความจำเป็นต่อการทำให้ครูเป็นบุคคลที่ทันสมัยอยู่เสมอเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีอยู่เสมอด้วยเหตุผลความจำเป็นดังกล่าวข้างต้น ผู้มีหน้าที่นิเทศจึงควรจะต้องจัดดำเนินการเพื่อช่วยเหลือครูให้มีความสามารถในการปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างเต็มที่

สรุปได้ว่า การจัดการนิเทศการศึกษามีความจำเป็นในการแก้ไขปัญหาด้านการสอนที่เกิดขึ้น และพัฒนาครูให้สอนดีมีคุณภาพ ใหญ่กับการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ กระตุ้นแนวความคิดใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นกับครูและพัฒนาการจัดกิจกรรมการสอนให้มีคุณภาพ และเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้ครูได้มุ่งมั่นในการตั้งใจทำงานอีกด้วย

3.4 กระบวนการนิเทศภายในโรงเรียน

ได้มีผู้กล่าวถึงกระบวนการนิเทศภายในโรงเรียนไว้ ดังนี้

กรองทอง จิตรเดชากุล (2550, หน้า 4) ได้กล่าวถึง กระบวนการนิเทศภายในโรงเรียนว่าจะต้องมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. มีระบบข้อมูลและสารสนเทศ เพื่อใช้ในการวางแผนนิเทศภายในโรงเรียน

2. มีระบบการวางแผนนิเทศอย่างมียุทธศาสตร์

3. มีระบบการจัดการที่เน้นการพัฒนาครูและนักเรียน

4. มีระบบการติดตาม ประเมินผลที่เน้นผลงานครู

5. มีระบบการเผยแพร่และขยายผล

วัชรรา เลขาเรียนดี (2550, หน้า 112) ได้กล่าวถึง กระบวนการนิเทศโดยผู้บริหารสามารถนำมาสังเคราะห์เป็นกระบวนการนิเทศโดยผู้บริหารได้ดังนี้

1. ประชุมวางแผนการสังเกตการสอนกำหนด เรื่อง ประเด็นที่จะสังเกต วิธีการสังเกต

2. สังเกตการสอนหรือการปฏิบัติงานตามที่วางแผนไว้ ควรใช้การสังเกตเชิงคุณภาพในแบบต่าง ๆ จะเหมาะสมกว่าวิธีสังเกตเชิงปริมาณ เช่น การสังเกตบันทึกประเด็นคำถามที่น่าสนใจ (Focused Questionnaire) หรือการสังเกตบันทึกแบบย่อ (Anecdotal Record) หรือแบบผสมผสานระหว่างวิธีสังเกตเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

3. การให้ข้อมูลย้อนกลับ เกี่ยวกับการสังเกต และทบทวนประเด็นที่จะสังเกตการสอนครั้งต่อไป

4. ในกรณีเกี่ยวกับการดำเนินการนิเทศ ควรมีการประเมินผล การนิเทศทั้งตัวผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน เผยแพร่ผลสำเร็จของการนิเทศให้ครูอื่น ๆ ได้ทราบเพื่อจูงใจให้ปรับปรุงและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ อ้างถึงใน สันติ บุญภิรมย (2552, หน้า 314 – 316) ได้กำหนดกระบวนการนิเทศภายในไว้ 5 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ หมายถึง การดำเนินการร่วมกันระหว่างผู้นิเทศกับครูผู้สอน ในการค้นหาตัวปัญหาในเรื่องการเรียนการสอนที่ประสบอยู่ อาจเป็นกลุ่มวิชาใดวิชาหนึ่ง จากแบบสอบถามครูผู้สอน หรือการระดมพลังความคิดของผู้นิเทศและครูผู้สอน เพื่อให้ได้ตัวปัญหาที่แท้จริง

ขั้นที่ 2 การวางแผนและกำหนดทางเลือก หมายถึง การดำเนินการร่วมกันในการพิจารณาหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่ไต่จากขั้นตอนที่หนึ่ง คือ กำหนดงาน กำหนดคนให้เหมาะสมสัมพันธ์กัน โดยกำหนดการปฏิบัติงานในรูปของแผนงานหรือโครงการที่มีแนวปฏิบัติที่ชัดเจน

ขั้นที่ 3 การสร้างสื่อและเครื่องมือ หมายถึง การจัดหา จัดสร้างสื่อและเครื่องมือในการนิเทศภายในที่สอดคล้องกับยุทธวิธีที่กำหนดไว้

ขั้นที่ 4 การปฏิบัติการนิเทศภายใน หมายถึง การดำเนินการนิเทศภายในตามยุทธวิธีที่กำหนดไว้ 8 วิธี ได้แก่

1. การประชุม
2. การพาครูไปศึกษานอกสถานที่
3. การให้ศึกษาจากตำรา
4. การสนทนาวิชาการ
5. การบริหารเอกสารวิชาการ
6. การให้คำปรึกษาหารือ
7. การสาธิตการสอน
8. การสังเกตการสอน

ยุทธวิธีทั้ง 8 วิธีการนี้ ควรเลือกใช้ให้เหมาะสมและสอดคล้องแก่สภาพปัญหาที่มีอยู่โดยดำเนินการตามแผนงานโครงการที่กำหนดไว้

ขั้นที่ 5 การประเมินผลและรายงานผล หมายถึง การตรวจสอบหรือประเมินว่าการดำเนินการที่พัฒนาสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่เพียงไร มีส่วนใดที่ต้องแก้ไข ปรับปรุงให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ การประเมินผล ดำเนินการใน 3 ระยะ คือ ก่อนดำเนินการ ระหว่างดำเนินการ และหลังดำเนินการ สอนการรายงานผลนั้น กระทำเพื่อรายงานผลส่งหน่วยเหนือให้รับทราบต่อไป

อัมพรกัญญ์ บัวครอง (2553, หน้า 25) ได้สรุปกระบวนการนิเทศไว้ 6 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ประชุมวางแผนการสังเกตการสอน
2. การสังเกตการสอน
3. การวิเคราะห์และติดตามผลการสังเกตการสอน
4. การประชุมให้ข้อมูลย้อนกลับ

5. วิเคราะห์และพัฒนาการดำเนินการ

6. การประเมินผลการนิเทศ

สรุปได้ว่า กระบวนการนิเทศภายในโรงเรียนจำเป็นต้องอาศัยขั้นตอนในการดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง และทุกฝ่ายจะต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผนการวิเคราะห์จุดเด่นจุดด้อยต่าง ๆ ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการหาแนวทางแก้ไขปัญหารวมมือกันหาทางเลือกที่จะพัฒนาได้ และร่วมกันประเมินผลรายงานผล ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการนิเทศในโรงเรียน ทำให้ผู้บริหารหรือผู้นิเทศทราบว่า การปฏิบัติการณ์เป็นไปตามโครงการที่กำหนดไว้เพียงใด มีปัญหาอุปสรรค ในการดำเนินการอย่างไร เพื่อจะได้นำข้อมูลไปพิจารณาปรับปรุง แก้ไข ให้การดำเนินงานครั้งต่อไปมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3.5 บทบาทผู้บริหารในการนิเทศการศึกษา

ได้มีผู้กล่าวถึงบทบาทผู้บริหารในการนิเทศการศึกษาไว้ ดังนี้

- การนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษาตามทฤษฎีของไวลส์ (Wiles & Lovell, 1983) ได้กล่าวถึง บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นิเทศไว้ดังนี้
1. บทบาทด้านมนุษยสัมพันธ์ ของผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีภายในกลุ่มและพยายามขจัดข้อขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่ม
 2. บทบาทในฐานะผู้นำ ผู้บริหารสถานศึกษาทำหน้าที่ดังต่อไปนี้ คือ พัฒนาความเป็นผู้นำให้เกิดขึ้นแก่ตัวผู้อื่น ช่วยให้ผู้อื่นมีความรับผิดชอบมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมในการใช้อำนาจ และมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบ
 3. บทบาทในด้านการจัดและดำเนินงานในหน่วยงาน ผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่ดังนี้ คือ พัฒนาการจัดองค์การของหน่วยงานในสถานศึกษา ช่วยให้ดำเนินงานของคณะกรรมการต่าง ๆ ในองค์การดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพในการตัดสินใจเรื่องใดก็ตามต้องดำเนินไปตามขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจ เมื่อกลุ่มตัดสินใจในเรื่องใดไปแล้วจะต้องไม่คัดค้าน พยายามทำให้ทุกคนในกลุ่มมีเป้าหมายอันเดียวกัน เพื่อให้เกิดวินัยในกลุ่มและส่งเสริมให้มีวินัยในตนเอง
 4. บทบาทในการคัดเลือกและการใช้ประโยชน์บุคลากร ผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่ดังนี้ คือ พิจารณาเลือกบุคลากรใหม่ให้ตรงกับความต้องการ โดยให้ครูในสถานศึกษามีส่วนร่วมในการพิจารณาเลือกด้วย ช่วยให้บุคลากรที่เข้าทำงานใหม่รู้สึกว่าเขาเป็นที่ต้องการของสถานศึกษา มีความอบอุ่นใจ และมีความเชื่อมั่นในตนเอง

5. บทบาทในการสร้างขวัญของครู ผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่ดังต่อไปนี้ คือ ช่วยให้ครูพอใจงานที่ทำ มีความสะดวกสบายปลอดภัยในการปฏิบัติงาน ให้ครูมีส่วนร่วมในการวางโครงการและนโยบายต่าง ๆ ของสถานศึกษา ช่วยให้ครูเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองให้ครูรู้สึกว่าคุณเองมีความสำคัญและเป็นที่ต้องการของบุคคลอื่น จัดให้มีการบริการต่าง ๆ คู่มือครู การศึกษาต่อ การอบรม ฯลฯ ตามที่ครูต้องการ

6. บทบาทในการพัฒนาบุคลากร ผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่ดังต่อไปนี้ คือ จัดให้มีการอบรมในหน่วยงาน โดยจัดให้ตรงตามความต้องการของครู การประชุมครูที่จัดให้มีขึ้นช่วยให้ครูมีความก้าวหน้าใช้วิธีการสังเกตการสอน แต่ต้องมีความเข้าใจกันทั้งสองฝ่ายใช้วิธีการวัดผลเพื่อพัฒนาบุคลากรให้เกิดประสิทธิภาพการเรียนการสอน

สุจริต เพียรชอบ (อ้างถึงใน อัญชลี ธรรมะวิทีกุล, 2552)

ได้กล่าวถึง บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาในการนิเทศการศึกษา ภายในสถานศึกษาดังนี้

1. ช่วยเหลือทางด้านวิชาการและด้านบริการ ได้แก่ ปฐมนิเทศครูใหม่ จัดประชุมครูก่อนเปิดภาคเรียน สังเกตการณ์สอนในชั้น การเยี่ยมชั้นเรียนอื่น ๆ การสาธิต การสอน การนิเทศด้วยการให้คำปรึกษาหารือเป็นรายบุคคลหรือรายหมู่ การประชุมปฏิบัติการ การอบรมครู การสัมมนา จัดหนังสือที่มีคุณค่าทางวิชาการให้ครูได้ศึกษา ปรับปรุงห้องสมุดให้ทันสมัยและแนะนำครูให้ใช้ห้องสมุด แนะนำให้ครูเป็นสมาชิกของสมาคมทางวิชาการต่าง ๆ จัดบริการโสตทัศนศึกษาให้แก่ครูเป็นอย่างดี และสนับสนุนให้ครูใช้อุปกรณ์เหล่านั้น ตลอดจนจสนับสนุนให้ครูไปศึกษาต่อ

2. ช่วยเหลือครูในด้านปัญหาส่วนตัว

3. การสร้างขวัญของคณะครูในสถานศึกษา

4. การประเมินผลการปฏิบัติงานในสถานศึกษา

อำนาจพร วงษ์ถนอม (อ้างถึงใน อัญชลี ธรรมะวิทีกุล, 2552, หน้า 135) ได้กล่าวถึง บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการนิเทศการศึกษา ดังนี้

1. จัดให้การปฐมนิเทศครูใหม่ให้เข้าใจในหน้าที่การงานที่ตนรับผิดชอบ

2. สถานศึกษาจัดการอบรม หรือให้การนิเทศด้วยการสอนแก่ครูอย่างสม่ำเสมอ

3. ครูรู้จักคัดแปลงเนื้อหาวิชาที่สอนให้เหมาะสมแก่สภาพ
ท้องถิ่น
 4. ช่วยให้ครูมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตน
ที่จะแก้ปัญหาและอุปสรรคในการเรียนการสอน
 5. เสนอแนะวิธีสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาวิชา และสภาพ
แวดล้อมให้ครู
 6. ส่งครูไปสังเกตการสอนในสถานศึกษาอื่น ๆ ที่เห็นว่าเป็น
ตัวอย่างที่ดีได้
 7. ให้ครูได้เข้าร่วมการฝึกอบรมทางวิชาการที่จัดขึ้น
ภายในและภายนอกกลุ่มสถานศึกษา
 8. จัดให้มีการติดตามผลภายหลังการฝึกอบรม
 9. จัดหาหนังสือทางวิชาการ คู่มือครู วารสารและบริการอื่น ๆ
เพื่อช่วยเหลือครูก้าวหน้าทางวิชาการและวิชาชีพ
 10. ผู้บริหารควรเยี่ยมชั้นเรียน เพื่อมุ่งที่จะให้คำปรึกษา
ช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาทางการสอน
 11. การบำรุงขวัญและให้กำลังใจแก่ครู
 12. ผู้บริหารควรมีเกณฑ์ในการพิจารณาความดีความชอบของ
ครู โดยใช้วิธีความเป็นธรรมให้มากที่สุด
 13. จัดให้มีการสัมมนาของคณะครู เพื่อแสดงความคิดเห็น
เกี่ยวกับการเรียนการสอน
 14. สนับสนุนให้ครูมีโอกาสศึกษาในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และ
จะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อการศึกษา
 15. จัดให้มีการประกวดการเรียนการสอนระหว่างสถานศึกษา
ภายในกลุ่ม
- สรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษาต้องมีการประสานกับบุคลากร
3 ฝ่าย ประกอบด้วย ผู้บริหารบุคลากรผู้ให้การนิเทศและบุคลากรผู้รับการนิเทศ
ซึ่งบุคลากรทั้ง 3 ฝ่ายต้องยอมรับในบทบาทของตน และผู้บริหารจำเป็นต้องยึดถือ
การนิเทศภายในเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้บริหารโดยเฉพาะการทำให้การจัดการเรียน
การสอนก้าวหน้า ผู้บริหารจึงเป็นบุคคลที่สำคัญในการผลักดันการนิเทศภายในโรงเรียน

ให้บรรลุผลมีประสิทธิภาพเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งกำหนดบทบาทหน้าที่ให้บุคลากรได้มีการนิเทศภายใน

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

Kemmis and McTaggart, (1991, pp. 169 – 170) ระบุว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นรูปแบบของการศึกษาวิจัยแบบสะท้อนตนเองของกลุ่มผู้ปฏิบัติงาน จากผลการปฏิบัติงานกลุ่ม เพื่อพัฒนาปรับปรุงวิธีการปฏิบัติให้ถูกต้องสอดคล้องกับบริบททางสังคมรวมทั้งเป็นการสร้างความเข้าใจในการปฏิบัติงานและสภาพการณ์ที่เป็นอยู่

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) หมายถึง รูปแบบวิธีการศึกษาแบบการสะท้อนตนเองของกลุ่มผู้ปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ โดยระบุปัญหาหรือความต้องการที่จะพัฒนาในงานที่รับผิดชอบ เพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด เป็นการวิจัยที่ทำอย่างรวดเร็ว นำผลไปใช้ทันทีและสะท้อนข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อให้ได้รูปแบบหรือแนวทางไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพการปฏิบัติงานนั้น ๆ ให้สอดคล้องกับสถานะของสังคมและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องโดยให้มีผู้ร่วมงานได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและอภิปรายแนวทางที่ได้ปฏิบัติและผลที่เกิดขึ้นเพื่อพัฒนาการดำเนินงานต่อไปใช้หลักตามแนวความคิดของ (Kemmis and McTaggart (1988 อ้างถึงใน ประวิต เอราวรรณ์, 2545, หน้า 15 – 16) เป็นกระบวนการในการดำเนินการศึกษาซึ่งประกอบไปด้วย

1. ขั้นการวางแผน (Planning-P)
2. ขั้นการปฏิบัติการ (Action-A)
3. การสังเกตการณ์ (Observation-O)
4. การสะท้อนกลับ (Reflection-R)

ลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยปฏิบัติการ เป็นวิธีการศึกษาแบบสะท้อนตนเองของกลุ่มผู้ปฏิบัติการอย่างเป็นระบบ โดยการระบุปัญหาหรือความต้องการพัฒนาในงานที่รับผิดชอบ เพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด เป็นการวิจัยที่ทำอย่างรวดเร็ว นำผลไปใช้ทันทีและสะท้อนข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน

ต่าง ๆ ให้เพื่อนร่วมงานได้มีโอกาสอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในแนวทางที่ปฏิบัติ นำผลที่เกิดขึ้นเพื่อพัฒนาการทำงานต่อไป ประวิต เฮอร์วอร์ธ, (2545, หน้า 139 - 141) การวิจัยปฏิบัติการมาจากการเชื่อมโยงสองคำ คือ คำว่าการปฏิบัติ (Action) และการวิจัย (Research) ซึ่งเป็นการเน้นให้เห็นความหมายว่าเป็นการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อแก้ปัญหา และปรับปรุงพัฒนาการปฏิบัติงานหรือเป็นการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติการ ให้เป็นหนึ่งเดียวกัน จากแนวคิดไปสู่การปฏิบัติการการวิจัยปฏิบัติการต้องมีการดำเนินการที่เป็นวนจรต่อเนื่อง มีกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานปกติเพื่อให้ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนางานที่สามารถปฏิบัติได้จริงลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการจึงประกอบด้วย

ผู้วิจัย คือ ผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงาน

ผู้ถูกวิจัย คือ การปฏิบัติงานในภาระหน้าที่ต่าง ๆ

สิ่งที่ถูกวิจัย คือ การพัฒนาการทำงาน การค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เน้นผลการวิจัยที่จะนำไปเปลี่ยนแปลงการทำงาน

วิธีการวิจัย คือ กระบวนการค้นหาหาข้อมูลความรู้ที่มีขั้นตอนหลักสำคัญ คือ การวิจัยและปฏิบัติ มีลักษณะสำคัญ คือ

1. เป็นการสะท้อนผลการปฏิบัติงานและผลที่เกิดขึ้น
2. เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของการปฏิบัติงานและผลที่ได้รับ
3. เป็นกระบวนการที่มีการดำเนินงานเป็นวงจรต่อเนื่องและ

เป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน กล่าวคือ “การปฏิบัติงานไปวิจัยไป”

4. ผลที่ได้รับจากการวิจัย นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงาน
- ขั้นตอนของการวิจัย

สำหรับในขั้นตอนของการวิจัยปฏิบัติการที่มีการนำมาใช้อย่างแพร่หลาย ในทางการศึกษาคือ กระบวนการทำงานที่เป็นวงจรการวิจัยแบบบันไดเวียน มี 4 ขั้นตอน

1. การวางแผน (Planning) หลังจากสำรวจสภาพปฏิบัติงานแล้วนำมาวิเคราะห์และกำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องการการแก้ไข
2. การปฏิบัติตามแผนที่กำหนด (Action)
3. การสังเกตผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน (Observation) และ

4. การสะท้อนผลหลังจากการปฏิบัติงาน (Reflection)

แนวทางของการวิจัยปฏิบัติการ เมื่อนำมาใช้ในการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงานของโรงเรียน โดยผู้ปฏิบัติงานเป็นผู้ศึกษาเรียนรู้ และวิเคราะห์ วิเคราะห์จากผลที่ได้จากการปฏิบัติ จะไดรูปแบบในการแก้ไขปัญหา เพื่อไปพัฒนาการปฏิบัติงานของโรงเรียนใหม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

ศิวานนท์ สวอยสว่าง (2553, หน้า 43) การวิจัยปฏิบัติการ คือ การวิจัยแบบเข้าไปมีส่วนร่วมและร่วมมือกันเป็นหมู่คณะซึ่งตามปกติจะเกิดที่มีความคิดเห็นร่วมกัน บุคคลจะอธิบายส่วนที่ตนสนใจเกี่ยวข้องกับสิ่งหาสิ่งที่คนอื่นคิดและหาทางแก้ไขที่เป็นไปได้ ในการอภิปรายจะช่วยกันตัดสินใจว่าความเป็นไปได้ทุกกลุ่มจะดำเนินการในรูปโครงการของกลุ่มต่อไปนั้นมีอะไรบ้าง กลุ่มจะต้องกำหนดแนวคิดที่สนใจร่วมกันของการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกัน โดยกำหนดขอบเขตการดำเนินงานที่กลุ่มต้องการจะปฏิบัติ เพื่อปรับปรุงวิธีการสมาชิกของกลุ่มจะวางแผนร่วมกัน ลงมือปฏิบัติ และสังเกตเก็บข้อมูลเป็นรายบุคคล หรือเป็นกลุ่มรวมและสะท้อนผลการดำเนินงานร่วมกัน แล้วจัดวางแนวทางใหม่อย่างมีวิจารณญาณ โดยอาศัยความเข้าใจและเหตุการณ์ในอดีตเป็นแนวทาง

2. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นการวิจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกัน 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้รายละเอียดไว้ ดังนี้

ประภาส ละคราคี (2552, หน้า 18) สรุปว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการแก้ปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นทั้งผู้ร่วมวิจัยและผู้ได้ผลลัพธ์จากการวิจัย

ธีระวุฒิ เอกะกุล (2552, หน้า 67) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม หมายถึง การศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพื่อแก้ไขปรับปรุงปัญหาที่เกิดขึ้นหรือเพื่อพัฒนาส่งเสริมสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีขึ้นด้วยการให้นักวิจัยและกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยร่วมมือร่วมใจดำเนินการวิจัยร่วมกันทุกขั้นตอนของการทำวิจัย โดยใช้หลักของความเป็นประชาธิปไตยในการดำเนินงานและนำผลการปฏิบัติการมาใช้ในการปรับปรุงแก้ไข หรือพัฒนาสิ่งหนึ่งสิ่งใด ในพื้นที่การวิจัยได้ยิ่งขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

ณัฐพร แก้วหาวงค์ (2561, หน้า 61) สรุปว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ เพื่อแก้ไขปรับปรุงปัญหาที่เกิดขึ้น หรือเพื่อพัฒนาส่งเสริมสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีขึ้นโดยใช้กระบวนการค้นคว้าแสวงหาความรู้ ตามหลักการของการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ไปที่การแก้ปัญหาในการพัฒนา โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน (กลุ่มเป้าหมาย) ทั้งในแง่ของผู้ร่วมกระบวนการวิจัยและผู้มีหุ้นส่วนในการใช้ประโยชน์ของการวิจัย

กล่าวโดยสรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพื่อแก้ไขปรับปรุงปัญหาที่เกิดขึ้น หรือเพื่อพัฒนาส่งเสริมสิ่งหนึ่งโดยใช้กระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยภายนอกและกลุ่มเป้าหมาย เพื่อร่วมกันค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาที่ต้องการแก้ไข โดยร่วมกันคิดระบุมปัญหา ความต้องการแก้ปัญหา กำหนดแนวทาง เทคนิควิธีการและขั้นตอนในการแก้ไขปัญหานั้น ๆ จนมีการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงตามกระบวนการที่วางแผนไว้ให้เห็นได้ชัด ทุกฝ่ายพอใจในผลการพัฒนานั้น ๆ ภายใต้ความเข้าใจที่ตรงกันว่าทางเลือกอาจมีได้หลายทางแต่การตัดสินใจต้องทำโดยกลุ่มคณะ

ลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย

ผู้วิจัย คือ ผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงาน

ผู้ร่วมวิจัย คือ ผู้ที่มีส่วนร่วมในงานวิจัยจะเป็นผู้ที่ปฏิบัติงานในหน่วยงานหรือนอกหน่วยงานก็ได้

ผู้ถูกวิจัย คือ การปฏิบัติงานในภาระหน้าที่ต่าง ๆ

สิ่งที่ถูกวิจัย คือ การพัฒนาการทำงาน การค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เน้นผลการวิจัยที่จะนำไปเปลี่ยนแปลงการทำงาน

วิธีการวิจัย คือ กระบวนการค้นหาหาข้อมูลความรู้ที่มี

ขั้นตอน หลักสำคัญคือการวิจัยและปฏิบัติ มีลักษณะสำคัญ คือ

1. เปนการสะท้อนผลการปฏิบัติงานและผลที่เกิดขึ้น
2. เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมเกี่ยวกับการปฏิบัติงานและผล

ที่ได้รับ

3. เปนกระบวนการที่มีการดำเนินงานเป็นวงจรต่อเนื่องและ

เปนส่วนหนึ่งของการทำงาน กล่าวคือ “การปฏิบัติงานไปวิจัยไป”

4. ผลที่ได้รับจากการวิจัย นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงาน

3. กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สำหรับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการประยุกต์ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของ Kemmis and Mc Taggart (1998 อ้างถึงใน องอาจ นัยพัฒน์, 2551, หน้า 301 – 303) ซึ่งได้เสนอขั้นตอนที่สำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สรุปได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 การวางแผน (Planning) หลังจากสำรวจสภาพปฏิบัติงานแล้ว นำมาวิเคราะห์และกำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องการการแก้ไขร่วมกันของผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย โดยอาศัยการคาดคะเนแนวโน้มของผลลัพธ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัติการตามแผนที่วางไว้ กอปรกับการระลึกถึงเหตุการณ์หรือเรื่องราวในอดีตที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่ต้องการแก้ไขตามประสบการณ์ทางตรงและทางอ้อมของผู้วางแผน ภายใต้การตระหนักไตร่ตรองถึงปัจจัยสนับสนุนหรือขัดขวางความสำเร็จในการแก้ไขปัญหา กิจกรรมที่กำหนดในแผนปฏิบัติการจะต้องประกอบด้วยกิจกรรมที่ส่งผลต่อการแก้ไขปัญหาได้ในระดับหนึ่งเป็นอย่างดี และต้องเป็นกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกลมกลืนกับบริบท ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม การเมืองและอื่น ๆ ที่เป็นอยู่ในสภาวะการณ์เวลานั้น

ขั้นที่ 2 การปฏิบัติการ (Action) เป็นการลงมือดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้อย่างระมัดระวังและควบคุมการปฏิบัติการให้เป็นไปตามที่ระบุไว้ในแผน อย่างไรก็ตามในความเป็นจริงการปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้มีโอกาสเกิดการพลิกผันหรือแปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขและข้อจำกัดในสภาวะการณ์เวลานั้นได้ ผู้ปฏิบัติอาจใช้สภาวะการณ์ที่ผ่านมาช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการกระทำของตนเองได้บางส่วน แต่ประสบการณ์เหล่านั้น ก็เป็นสมมุติฐานชั่วคราว ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในเวลานั้นก็ได้

ขั้นที่ 3 การสังเกตการณ์ (Observation) เป็นการรวบรวมข้อมูลหลักฐานกระบวนการและผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานที่ลงมือกระทำลงไป (ทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ) ตลอดจนการสังเกตการณ์ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยขัดขวางดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ และประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างลงมือปฏิบัติการตามแผนว่ามีสภาพ

ลักษณะเป็นอย่างไร โดยการสังเกตการณ์ที่ดีต้องมีการวางแผนไว้ก่อนล่วงหน้าอย่างคร่าว ๆ โดยจะต้องมีขอบเขตไม่แคบ (จำกัด) หรือกว้างขวางมากเกินไปเพื่อจะได้ใช้เป็นแนวทางสำหรับการสะท้อนกลับ กระบวนการประเมินผลการทำงานที่เกิดขึ้นตามมา

ขั้นที่ 4 การสะท้อนกลับ (Reflection) เป็นการทวนระลึกถึงการกระทำตามทีบันทึกข้อมูลไว้จากการสังเกตอย่างครุ่นคิดไตร่ตรองในเชิงวิพากษ์กระบวนการและผลการปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ ตลอดจนการใคร่ครวญเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยขัดขวางการพัฒนา รวมทั้งประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นว่าเป็นไปตามที่ประสงค์หรือไม่ กลยุทธ์อย่างหนึ่งที่ช่วยให้กระบวนการสะท้อนกลับขึ้นอย่างได้ผล ได้แก่ การอภิปรายซักถามในลักษณะวิพากษ์วิจารณ์หรือประเมินผลระหว่างปฏิบัติงานระหว่างบุคคลที่มีส่วนร่วมในการวิจัยภายใต้การยึดมั่นต่อเป้าหมายของกลุ่มเป็นหลัก

สรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการแก้ไขปัญหาร่วมกันของผู้วิจัยและสมาชิกผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ร่วมกันแก้ไขปัญหาดังแต่ขั้นตอนเริ่มแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้าย โดยนำเอาวิธีการ แนวทางหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผ่านการพิจารณาตรวจสอบเบื้องต้นแล้วว่าเหมาะสม ไปทดลองปฏิบัติการตามแผนที่วางไว้ มีการติดตามตรวจสอบและประเมินกระบวนการปฏิบัติงานและผลลัพธ์ย่อย ๆ ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินงาน รวมทั้งปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ สะท้อนผลการประเมินที่ได้ให้กับองค์กรเป็นระยะ เพื่อให้เป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ยังเป็นปัญหา จากนั้นดำเนินการแก้ไขปัญหาระดับพัฒนาต่อไป

บริบทของโรงเรียนบ้านนาแมด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 2

1. ประวัติและความเป็นมา

โรงเรียนบ้านนาแมด ตำบลขามป้อม อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2501 โดยมี จสต.ทรงเดช สารพิษ เป็นครูใหญ่ในขณะนั้น โดยใช้ชื่อโรงเรียนว่าโรงเรียน ดชด.พิทักษ์บำรุง 1 มีเนื้อที่ทั้งสิ้น 9 ไร่ 2 งาน 60 ตารางวา เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2508 ได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “โรงเรียนบ้านนาแมด” โดยแต่งตั้งให้ นายสมหมาย วิลามาต เป็นครูใหญ่คนแรก ตั้งอยู่ที่บ้านนาแมด หมู่ที่ 7 ตำบลขามป้อมเดิม (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นตำบลแก้งเหนือ) อำเภอเขมราฐ

จังหวัดอุบลราชธานี ที่ดินในการก่อตั้งโรงเรียนได้รับบริจาคจาก นายสมหมาย วิลาภาค และนายมาย มังคละพลัง ต่อมาทางราชการได้มีคำสั่งบรรจุแต่งตั้งครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ครูผู้สอนพลัดเปลี่ยนหมุนเวียนมาจนถึง นายคำฟอง ดาวเรือง ได้รับคำสั่งบรรจุแต่งตั้งให้เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านนาแมด คนที่ 10 โดยได้รับคำสั่งบรรจุแต่งตั้งเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2536 และในปี 2540 นายคำฟอง ดาวเรือง ได้รับคำสั่งแต่งตั้งให้เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนคนแรก ในวันที่ 31 พฤษภาคม 2548 นายเพียรเลิศ วิลาภาค ได้รับคำสั่งแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาแมดจนถึงปัจจุบัน

คำขวัญของโรงเรียน “อนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ใฝ่ใจการศึกษา กีฬาเด่น เน้นคุณธรรม นำเศรษฐกิจพอเพียง หลีกเลี้ยงอบายมุข”

โรงเรียนบ้านนาแมด ที่ตั้งบ้านเลขที่ 222 หมู่ 7 บ้านนาแมด ตำบลแก้งเหนือ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 2 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ โทร. 045 – 380215 เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลปีที่ 1 ถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ในปีการศึกษา 2561 มีจำนวนครูและบุคลากรทางการศึกษามีจำนวนทั้งสิ้น 15 คน และจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 185 คน โดยแยกเป็นนักเรียนระดับชั้นอนุบาล 1 – 2 จำนวน 47 คน และระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6 จำนวน 138 คน

2. วิสัยทัศน์โรงเรียน

โรงเรียนบ้านนาแมดมุ่งมั่นจัดการศึกษา เพื่อวางรากฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนให้มีความรู้คู่คุณธรรม สามารถอ่านออก เขียนได้ โดยใช้กลุ่มสาระภาษาไทย คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ เป็นแกนในการจัดการเรียนการสอน ส่งเสริมการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในชุมชน ส่งเสริมการจัดกิจกรรมด้านวิชาการ กีฬา ดนตรี ศิลปวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เต็มศักยภาพ เป็นคนดี เป็นคนเก่งและมีความสุขสามารถนำความรู้ทักษะไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

3. พันธกิจ

3.1 ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นกลุ่มสาระภาษาไทย คณิตศาสตร์ในการเรียนรู้ให้ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้

3.2 พัฒนาการเรียนการสอน โดยเน้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย จัดแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เสริมสร้างให้นักเรียนเกิดความรู้คู่คุณธรรม เป็นคนดีของสังคม

3.3 ส่งเสริมสุขภาพอนามัยของนักเรียนตามหลักสุขบัญญัติ 10 ประการ

3.4 พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ทักษะความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนการสอนได้คุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด

3.5 ส่งเสริมกิจกรรมด้านวิชาการ ดนตรี กีฬา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น

3.6 จัดระบบบริหารการศึกษาให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

4. เป้าประสงค์

4.1 นักเรียนมีความรู้ความสามารถในกลุ่มสาระภาษาไทย คณิตศาสตร์ ที่เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ สามารถอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้และนำไปเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ในกลุ่มวิชาอื่น ๆ

4.2 นักเรียนทุกคนมีความรู้ทักษะด้านวิชาการ ศิลปวัฒนธรรม ดนตรี กีฬา และสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้และนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้

4.3 นักเรียนทุกคนมีคุณธรรม จริยธรรม รู้คุณค่าและอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น

4.4 นักเรียนทุกคนมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบในการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

4.5 นักเรียนทุกคนมีสุขภาพอนามัยร่างกายที่อุดมสมบูรณ์ สามารถรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองและครอบครัวได้

4.6 ครู-บุคลากรทุกคนมีความรู้ความสามารถพัฒนาการจัดการเรียนการสอนได้อย่างหลากหลายได้ คุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาที่กำหนด

4.7 โรงเรียนได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ นวัตกรรม เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

4.8 ชุมชนให้การสนับสนุนการจัดการศึกษาอย่างเต็มกำลังและความรู้ความสามารถ

5. ข้อมูลบุคลากรและนักเรียน

5.1 ข้อมูลบุคลากร

ปัจจุบันโรงเรียนบ้านนาแมดมีข้อมูลเกี่ยวกับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ดังนี้

ตาราง 2 แสดงจำนวนข้อมูลบุคลากร โรงเรียนบ้านนาแมด ประจำปีการศึกษา 2561

ลำดับ ที่	ชื่อ - สกุล	วุฒิการศึกษา		ตำแหน่ง
		วุฒิ	สาขา	
1	นายสุดใจ แดงสะอาด	ศษ.บ.	บริหาร การศึกษา	รชก.ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านนาแมด
2	นางนันทิกร พันธุ์จันทร์	ค.บ.	ภาษาไทย	ครูชำนาญการพิเศษ
3	นางจิตาภา อมรินทร์ฤทัย	ค.บ.	ประถมศึกษา	ครูชำนาญการพิเศษ
4	นางประสิทธิ์ วิลามาศ	ค.บ.	บริหาร การศึกษา	ครูชำนาญการพิเศษ
5	นางสาวนฐพร ชูญาติ	ค.บ.	คณิตศาสตร์	ครูชำนาญการพิเศษ
6	นางสาวมยุรี โคตรสมบัติ	ค.บ.	ปฐมวัย	ครูชำนาญการพิเศษ
7	นายวรวุฒิ ยุตะวัน	ค.บ.	ฟิสิกส์	ครูชำนาญการ
8	นางสาวอมรรรัตน์ วงศ์ศรียา	ร.บ.	รัฐศาสตร์	ครู
9	นางสาวสมฤทัย พูนเพิ่ม	ค.บ.	กา ประถมศึกษา	ครูผู้ช่วย
10	นางสาวโรชญา สีจันแดง	ศศ.บ.	คอมพิวเตอร์ ธุรกิจ	ครูพี่เลี้ยง
11	น.ส.ปัทมา แดงสะอาด	ศศ.บ.	อังกฤษ	ครูอัตราจ้าง
12	น.ส.สุพัตรา แดงโสภา	ศศ.บ.	อังกฤษ	ครูอัตราจ้าง
13	นางสาวจิระวัฒน์ มหานิล	ศศ.บ.	สังคม	ครูอัตราจ้าง
14	นางสาวอมรรรัตน์ อุดมญาติ	ศศ.บ.	คอมพิวเตอร์	ธุรการ

5.2 ข้อมูลนักเรียน

ปัจจุบันโรงเรียนบ้านนาแมดมีข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน ประจำปีการศึกษา 2561 ดังนี้

ตาราง 3 แสดงจำนวนข้อมูลนักเรียน โรงเรียนบ้านนาแมด ประจำปีการศึกษา 2561

ชั้นเรียน	จำนวนนักเรียน			จำนวนห้องเรียน
	ชาย	หญิง	รวม	
อนุบาลปีที่ 1 (3 ขวบ)	7	8	15	1
อนุบาลปีที่ 2	6	8	14	1
อนุบาลปีที่ 3	14	4	18	1
รวมก่อน	27	20	47	3
ประถมศึกษา				
ประถมศึกษาปีที่ 1	14	9	23	1
ประถมศึกษาปีที่ 2	11	10	21	1
ประถมศึกษาปีที่ 3	7	14	21	1
ประถมศึกษาปีที่ 4	11	13	24	1
ประถมศึกษาปีที่ 5	10	14	24	1
ประถมศึกษาปีที่ 6	11	14	25	1
รวมระดับประถมศึกษา	64	74	138	6
รวมทั้งสิ้น	91	94	185	9

6. นโยบายการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

โรงเรียนบ้านนาแมด มีนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ดังนี้

6.1 การส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้ผู้เรียนเป็นคนดี และเป็นคนเก่งสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

6.2 พัฒนาหลักสูตรปรับระบบการผลิตพัฒนาครูให้มีคุณภาพ และคุณธรรมจริยธรรม อย่างทั่วถึงต่อเนื่องและก้าวทันการเปลี่ยนแปลง

6.3 ปรับปรุงสภาพแวดล้อมสถานศึกษาให้เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

7. ลักษณะของชุมชน

มีลักษณะเป็นหมู่บ้านในเขตบริการ คือ หมู่ที่ 7 บ้านนาแมด ตำบลแก้งเหนือ ซึ่งทอดไปตามแนวถนน พื้นที่บริเวณโรงเรียนเป็นที่ราบติดกับหมู่บ้านทางทิศตะวันตก มีบ้านพักครู 2 หลัง ทางทิศตะวันออกมีบ้านพักครู 1 หลัง มีบ่อเลี้ยงปลา จำนวน 1 บ่อ ส่วนด้านทิศใต้ของโรงเรียนจดที่นาของชาวบ้านในเขตบริการมีประชากร ประมาณ 1,500 คน บริเวณใกล้เคียงโดยรอบโรงเรียน ได้แก่ บ้านนาแมด อาชีพหลักของชุมชน คือ ทำนาและรับจ้างเป็นหลัก เนื่องจากเป็นพื้นที่ติดชายแดนและอยู่ในถิ่นทุรกันดาร มีพื้นที่ทำการเกษตรกรรม-ทำไร่ ทำนา หน้าแล้งประชาชนส่วนใหญ่จะว่างงาน บางส่วนได้เข้าไปรับจ้างทำงานในเมืองและต่างจังหวัดประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนา พุทธ ประเพณี/ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป คือ ประเพณีสงกรานต์ แห่เทียนพรรษาและประเพณีบุญอื่น ๆ เหมือนสังคมไทยโดยทั่วไป

ผู้ปกครองส่วนใหญ่ จบการศึกษาระดับ ป.6 อาชีพหลัก คือ ทำนา ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ฐานะทางเศรษฐกิจ/รายได้โดยเฉลี่ยต่อครอบครัว ต่อปี 30,000 บาท ประกอบอาชีพ รับจ้าง ร้อยละ 15 ทำนา ร้อยละ 80 ที่เหลือประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย รับจ้างทั่วไปนับถือศาสนา พุทธ คิดเป็นร้อยละ 99.98 ฐานะทางเศรษฐกิจ รายได้โดยเฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีประมาณ 12,000 บาท จำนวนคนเฉลี่ยต่อครอบครัว 5 คน

8. การเข้าร่วมโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ.

โรงเรียนบ้านนาแมด สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 2 ได้เข้าร่วมโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. ในปีการศึกษา 2560 โดยการสมัครเข้าร่วมโครงการ โรงเรียนแกนนำคุณธรรม สพฐ. ตามนโยบายของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2560 โดยความเห็นพร้อมกัน จากผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูในโรงเรียนในการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. เพื่อนำแนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนมาใช้พัฒนาพฤติกรรมนักเรียนโรงเรียนบ้านนาแมด เพื่อช่วยให้พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในโรงเรียน “ลดลง” และส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ “เพิ่มขึ้น” เพื่อให้นักเรียนทุกคน มีความรู้ ความสามารถ เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสร้างคนดีให้กับบ้านเมือง พร้อมทั้งให้ครู ผู้บริหารและบุคลากร

ทางการศึกษาตระหนักรู้ เข้าใจและมีกระบวนการคิด อย่างมีเหตุผลซึมซับคุณค่าแห่งคุณธรรมความดีอย่างเป็นธรรมชาติ เพื่อสร้างความรู้สึกลึกซึ้งชอบชั้วดีและสามารถเป็นแบบอย่างที่ดี ให้กับนักเรียนในการประพฤติปฏิบัติ โดยความร่วมมือจากทุกคนในสถานศึกษา ผู้ปกครองและชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

ได้มีผู้ศึกษาและทำการวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ดังนี้

จักรวาล เจริญทอง (2551, บทคัดย่อ) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนด้านความรับผิดชอบ โรงเรียนบ้านสวนมอญ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ด้านความรับผิดชอบโรงเรียนบ้านสวนมอญ ภายใต้กรอบการศึกษา ความรับผิดชอบต่อตนเอง 9 ด้าน คือ รู้จักระวังสุขภาพอนามัยของตนเองให้สมบูรณ์เสมอ ด้านตั้งใจเรียน หมั่นใฝ่หาความรู้ ด้านประพฤติตนให้เหมาะสม ละเว้นความชั่ว ด้านรู้จักปรับตัวให้เข้ากับคนอื่นได้อย่างเหมาะสม ด้านมีความประหยัด อดออม ด้านสามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ ด้านตรงต่อเวลา ด้านสามารถควบคุมตนเองได้ ด้านสามารถพึ่งตนเองได้ และรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม 4 ด้าน คือ ด้านรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง ด้านความรับผิดชอบต่อบิดามารดาและครอบครัว ด้านความรับผิดชอบต่อครู โรงเรียน ด้านความรับผิดชอบต่อเพื่อน โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการ 2 วงรอบ แต่ละวงรอบ ประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต การสะท้อนผล กลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้า กลุ่มเป้าหมายและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล มีจำนวน 110 คน ประกอบด้วย กลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้า จำนวน 7 คน กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 47 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 56 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกการประชุมเชิงปฏิบัติการ แบบประเมินผลการจัดกิจกรรม แบบสังเกตพฤติกรรม และแบบสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่าก่อนการพัฒนาให้นักเรียนมีปัญหา ดังนี้ ความรับผิดชอบต่อตนเอง คือ ไม่รู้จักระวังรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองให้สมบูรณ์ แข็งแรงอยู่เสมอ ไม่ตั้งใจเรียน ไม่หมั่นใฝ่หาความรู้ มีการประพฤติตนที่ไม่เหมาะสม ไม่รู้จักแยกแยะสิ่งที่ดีหรือไม่ควร

กระทำ ไม่รู้จักการปรับตัวเข้ากับผู้อื่น มีการใช้จ่ายเงินและทรัพย์สินไม่ประหยัด ไม่คุ้มค่าทำงานที่ได้รับมอบหมายไม่สำเร็จตามเวลาที่กำหนด ไม่มีความตรงต่อเวลา ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ และด้านความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม คือ ไม่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง ขาดความรับผิดชอบต่อบิดา มารดา และครอบครัว ขาดความรับผิดชอบต่อครู โรงเรียน ขาดความรับผิดชอบต่อเพื่อน ผลการพัฒนางวรอบที่ 1 โดยใช้กลยุทธ์การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการจัดกิจกรรมพัฒนา ทำให้นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ผลจากการประเมินการสังเกตพฤติกรรมได้ระดับดี 9 ด้าน ยังไม่ถึงเกณฑ์ที่ตั้งไว้ จึงต้องพัฒนาในวงรอบที่ 2 โดยใช้กลยุทธ์ การจัดกิจกรรมการพัฒนา การนิเทศภายในและการประชุมผู้ปกครอง ซึ่งผลจากการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม นักเรียน ด้านความรับผิดชอบ นักเรียนมีผลการประเมินการสังเกตพฤติกรรม ได้ระดับดีมาก ครบทั้ง 13 ด้าน ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้

ประกาศ ละราศี (2552, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านกุดตาไถ่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3 มีความมุ่งหมาย เพื่อ ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน กำหนดกระบวนการและวางแผนปฏิบัติการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านกุดตาไถ่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กาฬสินธุ์ เขต 3 ตามของข่ายคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ 1) ชยัน 2) ประหยัด 3) ซื่อสัตย์ 4) มีวินัย 5) สุภาพ 6) สะอาด 7) สามัคคี 8) มีน้ำใจ โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ ขั้นวางแผนพัฒนา ขั้นดำเนินการพัฒนา ขั้นสังเกตการณ์ ขั้นสะท้อนผลการพัฒนา ซึ่งผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ประกอบด้วย ผู้วิจัย และคณะครูภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2551 จำนวน 61 คน และกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านกุดตาไถ่ จำนวน 54 คน ผลการวิจัย พบว่า สภาพปัจจุบันและปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนบ้านกุดตาไถ่ พบว่า โรงเรียนมีแหล่งเรียนรู้ให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้า ได้แก่ ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต แต่นักเรียนชอบเล่นมากกว่าการแสวงหาความรู้ นักเรียนใช้จ่ายเงินโดยไม่มีเงินเหลือสำหรับการออม นักเรียนยังมีปัญหาด้านความซื่อสัตย์ เมื่อทำความผิดแต่ไม่ยอมรับผิด เก็บสิ่งของได้ก็ไม่นำมาแจ้งครู นักเรียนบางส่วนยังฝ่าฝืนระเบียบของโรงเรียน มาโรงเรียนสาย ขาดความรับผิดชอบ ใช้คำพูดถ้อยคำที่ไม่สุภาพ แสดงกิริยาท่าทางที่ไม่เหมาะสม ทั้งขณะในที่ที่ไม่

ควรทั้ง นักเรียนขาดความสามัคคีในการทำงานร่วมกัน มีการทะเลาะวิวาทและนักเรียนยัง
 ไม่มีความตระหนักในการแบ่งปันสิ่งของให้กับผู้อื่น การวางแผนและกระบวนการปฏิบัติ
 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ประกอบด้วย การวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับการ
 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน การสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียน คณะครู
 การศึกษาดูงานโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ และการประชุมครูทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณธรรม
 จริยธรรมของนักเรียน โดยใช้วิจัยการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นวางแผนพัฒนา 2) ขั้นดำเนินการพัฒนา 3) ขั้นสังเกตการณ์ 4) ขั้นสะท้อนผลการพัฒนา
 กิจกรรมหลักที่ใช้ในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน 3 กิจกรรม คือ 1) การ
 ฝึกอบรม ประกอบด้วย กิจกรรมเข้าค่ายอบรมพัฒนาจิต กิจกรรมอบรมคุณธรรมวันสุด
 สัปดาห์ 2) การส่งเสริมพัฒนาให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ประกอบด้วย กิจกรรมการ
 สอนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในรายวิชา กิจกรรมอบรมหน้าเสาธง กิจกรรมการนั่ง
 สมาธิก่อนเรียน 3) การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม ประกอบด้วย กิจกรรมคุ้มทำความ
 สะอาด กิจกรรมการเดินแถวกลับบ้าน กิจกรรมพี่ช่วยน้อง กิจกรรมคนดีศรีโรงเรียน
 กิจกรรมออมทรัพย์วันละบาท กิจกรรมไหว้กันวันละนิดจิตแจ่มใส กิจกรรมตรวจสุขภาพ
 และเครื่องแต่งกาย การติดตามและประเมินผลการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของ
 นักเรียน ผลการประเมินความมีคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโดยครูก่อนการพัฒนา
 พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับน้อย ภายหลังการพัฒนา พบว่า โดยรวมอยู่ใน
 ระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ยกเว้นด้านความขยัน
 อยู่ในระดับปานกลาง ผลการพัฒนาพฤติกรรมความมีคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน
 ก่อนการพัฒนา พบว่า โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับน้อย ภายหลังการพัฒนา พบว่า
 โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก ผลการจัด
 กิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนตามขั้นตอนต่าง ๆ ทำให้นักเรียนซึ่งเป็น
 กลุ่มเป้าหมายเกิดพัฒนาการด้านความขยัน ความประหยัด ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย
 ความสุขภาพและความสะอาด ความสามัคคี และความมีน้ำใจเพิ่มมากขึ้น

ชุดิมาธตา มะโนมัย (2553, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
 แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านดงสง่า สำนักงาน
 เขตพื้นที่การศึกษาสกลนคร เขต 3 การวิจัยในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาสภาพและ
 ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนกำหนดแผนและ
 กระบวนการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนติดตามและประเมินผลพัฒนา

คุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนบ้านดงสง่า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
 สกลนคร เขต 3 ตามขอบข่ายคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ซึ่งประกอบด้วย 1) ชยัน
 2) ประหยัด 3) ซื่อสัตย์ 4) มีวินัย 5) สุภาพ 6) สะอาด 7) สามัคคี 8) มีน้ำใจ โดยใช้วิธีวิจัย
 เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ ขั้นวางแผนพัฒนา ขั้นดำเนินการ
 ขั้นสังเกตการณ์ ขั้นสะท้อนผลการพัฒนา ซึ่งผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ประกอบด้วย กลุ่มผู้
 ร่วมวิจัย จำนวน 5 คน กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 207 คน เครื่องมือที่ใช้ ประกอบด้วย แบบ
 สัมภาษณ์ แบบสังเกตและแบบสอบถาม ผลการวิจัย พบว่า การศึกษาสภาพและปัญหา
 เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน พบว่า นักเรียนโรงเรียนบ้านดงสง่า ยังไม่มีความ
 ชยัน โดยเฉพาะการแสวงหาความรู้ นักเรียนไม่มีพฤติกรรมการประหยัดเท่าที่ควร ปัญหา
 ด้านความซื่อสัตย์ยังปรากฏอยู่เสมอของชาวบ้านหายเป็นประจำ นักเรียนไม่มี
 พฤติกรรมความมีวินัยเท่าที่ควร มีนักเรียนหลายกลุ่มที่พูดคุยกันด้วยคำพูดไม่สุภาพ และ
 ไม่ให้ความเคารพผู้อาวุโส นักเรียนขาดความสามัคคีปรองดอง มีเหตุทะเลาะวิวาทกันเสมอ
 นักเรียนตระหนักถึงคุณค่าของความมีน้ำใจน้อย ขาดความเสียสละ และขาดความอุทิศตน
 เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม การวางแผนและกำหนดกระบวนการปฏิบัติในการพัฒนา
 คุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนประกอบด้วย การวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับการพัฒนา
 คุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน การสัมภาษณ์ผู้อำนวยการ คณะครู การศึกษาดูงาน
 โรงเรียนคุณธรรมชั้นนำทำให้คณะครูเกิดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรม
 จริยธรรมมากขึ้น และนำกระบวนการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียน
 บ้านดงสง่าให้มีกิจกรรมที่หลากหลายต่อเนื่อง และครอบคลุมคุณธรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้น
 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) การอบรม ประกอบด้วย กิจกรรมเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรม
 วันสุตัสปดาร์ 2) การส่งเสริมพัฒนาให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ประกอบด้วย
 กิจกรรมการสอดแทรกในทุกกลุ่มสาระ การอบรมหน้าเสาธง
 การสวดมนต์ไหว้พระ ตั้งสัจจะทำความดี การนั่งสมาธิก่อนเรียน การจัดกิจกรรม
 เสริมสร้างคุณธรรม ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างคุณธรรมให้กับนักเรียน กลุ่ม
 รักษาความสะอาด อาสาจารย์ดูแลน้องเดินทางกลับบ้าน พี่ช่วยน้อง คนดีศรีอ้อมทรัพย์
 วันละนิดพิชิตความจน ยิ้ม-ไหว้ทายเป็นวันละนิดจิตแจ่มใส ตรวจสุขภาพและเครื่อง
 แต่งกาย ตักบาตรไปวัดด้วยใจ สละทรัพย์วันละ 1 บาท ไร่ช่วยเพื่อนยามยาก นอกจากนี้
 การส่งเสริมพัฒนาให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมยังมีกิจกรรมเสี่ยงตามสายละลาย
 ความทุกข์ ทำจิตให้สงบ และกิจกรรมโครงการคุณธรรม การติดตามประเมินผลการ

พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโดยสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน การสัมภาษณ์ และการสอบถามผู้ร่วมวิจัย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การประเมินการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม พบว่า คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า คะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด 3 ด้าน โดยเรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ความซื่อสัตย์ ความสามัคคี ความมีวินัย ความมีน้ำใจ ความสุภาพ ความขยัน ความสะอาด ความประหยัด สอดคล้องกับผลการสังเกต และการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้ความคิดเห็นตรงกันว่า กิจกรรมในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนตามขั้นตอนต่าง ๆ ทำให้นักเรียนกลุ่มเป้าหมายเกิดการพัฒนาด้านความขยัน ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย ความสุภาพ ความสะอาดและความมีน้ำใจโดยรวมอยู่ในระดับมาก

กนกกาญจน์ ศรีสำราญ (2553, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย

เชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนโรงเรียนหนองแสงประชาสรรค์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานองคาย เขต 3 การวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการพัฒนา หาแนวทางการพัฒนา ติดตามและประเมินผลการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ของนักเรียนโรงเรียนหนองแสงประชาสรรค์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานองคาย เขต 3 ตามขอบข่ายคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ คือ ความขยัน ความประหยัด ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย ความสุภาพ ความสะอาด ความสามัคคี และความมีน้ำใจ กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนช่วงชั้นที่ 1 - 2 โรงเรียนหนองแสงประชาสรรค์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานองคาย เขต 3 รวมทั้งหมด 96 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลรวมทั้งหมด 57 คน และกลุ่มผู้วิจัยรวมทั้งหมด 8 คน สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบสังเกต แบบบันทึกการประชุม การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติหาค่าเฉลี่ย ร้อยละ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาผลการวิจัย พบว่า สภาพ และปัญหาการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ของนักเรียน พบว่า นักเรียนไม่ชอบทำงานที่ได้รับมอบหมาย ขาดความรับผิดชอบในการทำงาน นักเรียนนำเงินที่ได้มาซื้อขนมจนหมดไม่มีเหลือให้เก็บและบางคนยืมเงินเพื่อนเพื่อนนำมาซื้อขนมอีก มีหลายครั้งที่นักเรียนไปทำกิจกรรมกลางสนาม แล้วเก็บสิ่งของหรือเงินได้มักจะยึดเอาเป็นของตัวเอง โดยไม่นำไปแจ้งต่อครูเวรเพื่อประกาศหาเจ้าของมารับคืน นักเรียนหลายคนที่ตั้งกายด้วยชุดนักเรียนอยู่ในสภาพไม่เรียบร้อย เช่น เอาเสื้อออกนอกกางเกง ไม่ชอบเข้าแถวรับประทานอาหาร บางคนมาโรงเรียนไม่ทันเวลา นักเรียน

บางคนชอบพูดล้อเรียน ไม่รู้จักให้เกียรติและเคารพสิทธิของผู้อื่น เมื่อนักเรียนได้ยิน สัญญาณเตือนทำความสะอาด นักเรียนไม่กระตือรือร้น แนวทางการพัฒนาคุณธรรม พื้นฐาน 8 ประการของนักเรียน ประกอบด้วย 2 กิจกรรม คือ 1) กิจกรรมพัฒนาคุณธรรม พื้นฐาน ประกอบด้วย กิจกรรมเข้าค่ายพัฒนาจิต และกิจกรรมคุณธรรมในวันศุกร์ 2) กิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมพื้นฐาน ประกอบด้วย กิจกรรมนั่งสมาธิก่อนเรียน กิจกรรมต้นไม้คุณธรรม กิจกรรมสวนหย่อมพอเพียง กิจกรรมคนดีศรีหนองแสง กิจกรรม ออมทรัพย์วันละบาท กิจกรรมน้องไหว้พี่คนดีไหว้คุณครู กิจกรรมทิ้งขยะเป็นที่น้ำใจ พัฒนา การติดตามและประเมินผลการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ จากผลการ ประเมินพฤติกรรมการมีคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ของนักเรียนหลังพัฒนา พบว่า โดย ภาพรวมนักเรียนมีคุณธรรมพื้นฐานอยู่ในระดับมาก

รจนา ฎุกองไชย (2553, หน้า 121 – 221) ได้ทำวิจัย เรื่อง การวิจัย แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนบ้านคางสูงเจริญศิลป์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศกนคร เขต 3 ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพและปัญหา เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านคางสูงเจริญศิลป์ พบว่า โรงเรียน ไม่มีแหล่งการเรียนรู้ให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้า ได้แก่ ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต แต่นักเรียน ชอบเล่นมากกว่าแสวงหาความรู้ นักเรียนใช้จ่ายเงินโดยไม่มีเงินเหลือสำหรับการออม นักเรียนมีปัญหาด้านความซื่อสัตย์ เมื่อทำความผิดแล้วไม่ยอมรับผิด เก็บสิ่งของได้แล้ว ไม่นำมาแจ้งครู นักเรียนบางส่วนยังฝ่าฝืนระเบียบของโรงเรียน มาโรงเรียนสายขาดความ รับผิดชอบ ใช้คำพูดด้วยถ้อยคำไม่สุภาพ แสดงกิริยาท่าทางไม่เหมาะสมต่อบุคคลอื่น ทิ้งขยะลงในที่ไม่ควรทิ้ง นักเรียนยังขาดความสามัคคีในการทำงานร่วมกัน มีการทะเลาะ และนักเรียนยังไม่มี ความตระหนักในการแบ่งปันสิ่งของให้กับคนอื่น 2) การวางแผนและ กระบวนการปฏิบัติการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ประกอบด้วย วิเคราะห์ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน สัมภาษณ์ผู้บริหาร โรงเรียน ครู การศึกษาดูงานโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำและการประชุมครูทั้งโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โดยการใช้วิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 3) การติดตามและประเมินผลการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนโดยการสังเกต พฤติกรรมของนักเรียน การสัมภาษณ์ผู้ร่วมวิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผลการจัดกิจกรรม พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนตามขั้นตอนต่าง ๆ ทำให้นักเรียนกลุ่มเป้าหมายเกิด การพัฒนาด้านความซื่อสัตย์ ความประหยัด ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย ความสุภาพ ความสะอาด ความสามัคคีและความมีน้ำใจเพิ่มมากขึ้น

สุภาววรรณ ยาทองไทย (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองโพธิ์วังโน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1 ผลการวิจัย พบว่า 1) ปัญหาเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน คือ นักเรียนขาดวินัยในตนเอง นักเรียนไม่ค่อยมีความกระตือรือร้น ต้องให้คอยย้ำเตือนอยู่ตลอด 2) แนวทางในการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ได้แก่ กิจกรรมการฝึกอบรม ประกอบด้วย กิจกรรมเข้าวัดทุกสัปดาห์ กิจกรรมอบรมเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในวันสุดสัปดาห์ กิจกรรมส่งเสริมพัฒนาให้นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ประกอบด้วย กิจกรรมการสอน สอดแทรกในรายวิชาต่าง ๆ กิจกรรมการอบรมหน้าเสาธง กิจกรรมนั่งสมาธิก่อนเรียน กิจกรรมส่งเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ประกอบด้วย กิจกรรมทำความสะอาดเขตพื้นที่รับผิดชอบ กิจกรรมส่งเสริมอาชีพการสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในวงรอบปีที่ 2 โดยใช้กิจกรรมประกวดการแต่งกายที่ถูกต้อง ตามระเบียบของโรงเรียนและการนิเทศติดตาม 3) ผลการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ด้านความซื่อสัตย์ สุจริต ความมีวินัย และความมุ่งมั่นในการทำงาน โดยครู ผู้ปกครองและนักเรียนประเมินตนเอง พบว่า โดยภาพรวมนักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 3 ด้านอยู่ในระดับมาก

จากการศึกษางานวิจัยในประเทศ สรุปได้ว่า การส่งเสริมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญ เป็นบทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร ครูและผู้เกี่ยวข้องที่จะต้องร่วมมือกัน รวมทั้งครอบครัว โรงเรียนและชุมชน ซึ่งจะต้องร่วมมือกันอย่างจริงจังในการแก้ไขปัญหา นั้น โดยการปลูกฝังค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมอันดีงาม และจิตสำนึกผ่านกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสมเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้แก่เยาวชนไทยอยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข และเป็นกำลังที่สำคัญของชาติ ในการพัฒนาประเทศต่อไปอย่างมีคุณภาพ

อภิวัชร ศิริพันธ์ (2558, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนบ้านหนองซาด สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 พบว่า 1) สภาพและปัญหาด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองซาด จากการศึกษาปรากฏผล ดังนี้ สภาพด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองซาด จากการสังเกตและสอบถาม พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมการปฏิบัติด้านคุณธรรมพื้นฐานอยู่ในระดับพอใช้ มีนักเรียนบางส่วนประพฤติตนไม่เหมาะสม

นักเรียนขาดคุณธรรมพื้นฐาน ปัญหาด้านคุณธรรมพื้นฐานนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองชาด จากการสังเกตและสอบถาม พบว่า นักเรียนบางส่วนมีประพฤติกรรมไม่เหมาะสม นักเรียนขาดคุณธรรม จริยธรรมขั้นพื้นฐาน 2) แนวทางการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองชาด วงรอบที่ 1 มีทั้งหมด 4 แนวทาง คือ 1) การเข้าค่ายคุณธรรม 2) การสอนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม 3) กิจกรรมพบพระพบธรรม 4) การส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวัน วงรอบที่ 2 มีแนวทางการพัฒนา คือ 1) การพบพระพบธรรม 2) การส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวัน 3) ผลการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองชาด ก่อนดำเนินการพัฒนามีระดับปฏิบัติการเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง และหลังดำเนินการพัฒนาในวงรอบที่ 1 พบว่า พฤติกรรมการปฏิบัติของนักเรียนมีการพัฒนาขึ้นทุกด้าน โดยมีผลการปฏิบัติเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก จึงพัฒนาต่อไปในวงรอบที่ 2 เพื่อให้ได้ผลการด้านพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานอยู่ในระดับมากที่สุด โดยใช้แนวทางการพบพระพบธรรม และแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวัน พบว่า พฤติกรรมการปฏิบัติของนักเรียนมีการพัฒนาขึ้นทุกด้าน โดยมีผลการปฏิบัติเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด

2. งานวิจัยต่างประเทศ

ได้มีผู้ศึกษาและทำการวิจัยในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ดังนี้

Kohlberg (1969, อ้างถึงใน กิตติศักดิ์ สมอเชียว, 2555) ได้ประมวลผลการวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอายุกับพัฒนาการทางจริยธรรมนั้น พบว่า ความรู้และความเชื่อเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมขั้นรากฐานของสังคมนั้น เด็กจะทราบอย่างครบถ้วนตั้งแต่อายุยังน้อยมีผู้พบตั้งแต่ ค.ศ. 1930 ว่า เด็กชายอังกฤษมีความรู้เชิงจริยธรรมตั้งแต่เข้าเรียนชั้นเกรดหนึ่งส่วนการศึกษาความรู้เชิงจริยธรรมของบุคคลที่มีอายุมากกว่านี้ก็ได้ช่วยให้ทางด้านนี้มากขึ้นแม้ความรู้เชิงจริยธรรมจะมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมอยู่บ้างก็ตาม

Henson (2000, pp. 131 – A) ได้ศึกษาความรับผิดชอบตามที่เข้าใจของผู้ที่เป็นครูเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนตนเอง มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาว่าบทบาทของครู โรงเรียน ชุมชนและผู้ปกครอง ใครควรมีบทบาทความรับผิดชอบต่อการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน โดยมีกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามในวารสารทาง

วิชาการ 2 ข้อ จำนวน 30 คน ผลการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าครูควรเป็นผู้นำทางจริยธรรม เนื่องจากครูสามารถสอดแทรกจริยธรรมในกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งควรจะได้รับพิชิตชอบต่อการพัฒนาาระบบความเชื่อของนักเรียน ผู้ปกครองมีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนรองลงมา ส่วนโรงเรียนมีความล้มเหลวในการรับผิดชอบต่อการพัฒนาจริยธรรม

Cranley (2003, pp. 1531 – A) ได้ศึกษาการปฏิบัติในด้านจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนเมืองของประเทศไทย การประพฤติปฏิบัติทางด้านจริยธรรมของนักเรียน ประกอบด้วย มาตรการที่ใช้ในการอบรมจริยธรรมของนักเรียนโดยการนำเอาจริยธรรมบูรณาการเข้ากับวิชาอื่น และมาตรการเหล่านี้จะเกิดผลอย่างไร โดยกำหนดกรอบแนวคิดไว้ 6 ด้าน คือ การสอนจริยธรรมเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการสอนจริยธรรม โดยใช้กิจกรรมการสอนที่ต่อเนื่อง การสอนจริยธรรมโดยการกำหนดระเบียบกฎของห้องเรียน การสอนจริยธรรมโดยดำเนินนโยบายและระเบียบของทางราชการ การวิจัยในครั้งนี้ใช้เวลา 6 เดือนในการเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่า การจัดการศึกษาด้วยจริยธรรม โดยผู้บริหารและครูเน้นการปลูกฝังความดีงามที่ยึดตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเน้นการควบคุมดูแลนักเรียน การปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างให้กับคนอื่นได้ความดีโดยวิธีการให้นักเรียนรู้โดยการปฏิบัติ แม้ว่าจะไม่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตร สิ่งที่ต้องปฏิบัติต่อกัน การให้เกียรติผู้อื่นเป็นเรื่องที่สำคัญและได้ค้น พบว่า การจัดการเรียนการสอนจริยธรรมศึกษา ควรบูรณาคุณภาพในการจัดการเรียนการสอน จะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และปฏิบัติได้ ผู้บริหารและครูนอกจากจะอบรมสั่งสอนควรเป็นแบบอย่างที่ดี การฝึกรอบมควรกระทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความยั่งยืน อย่างไรก็ตามแม้ว่านักเรียนส่วนใหญ่จะมีพฤติกรรมที่เหมาะสมตลอดเวลา แต่นักเรียนส่วนน้อยที่ต่อต้านในด้านการไม่ยอมเรียน

Balerson (2004, p. 746) ได้ศึกษาผลกระทบของการใช้รูปแบบซึ่งส่งเสริมด้านการมีความรับผิดชอบต่อตนเอง มีพฤติกรรมในด้านการละเลยต่อหน้าที่ และพฤติกรรมด้านสังคมในทางบวกของนักเรียนระดับประถมศึกษา ผลการวิจัย พบว่ากลุ่มของนักเรียนที่ทดลองใช้รูปแบบซึ่งส่งเสริมด้านการมีความรับผิดชอบต่อตนเองเป็นกลุ่มที่แสดงผลสัมฤทธิ์ทางการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดในทิศทางที่ปรารถนา แต่สิ่งสำคัญไปกว่านั้น พบว่า ยังมีผลกระทบต่อพฤติกรรมที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เช่น พฤติกรรมด้านการนำเข้าทางสังคมในทางบวกและพฤติกรรมด้านการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักเรียนเอง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า คุณธรรมเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ควรส่งเสริมให้เกิดกับนักเรียน เพราะคุณธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญและเป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายที่จะต้องกระทำ ไม่ว่าจะเป็นครู ผู้ปกครอง และสังคม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษาต้องให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะส่งผลให้เยาวชนของชาติเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ การจัดการศึกษาด้านคุณธรรม จริยธรรม โดยให้ผู้บริหารและครูเน้นการปลูกฝังความดี ควบคุม ดูแล อบรม สั่งสอนนักเรียนให้ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี โดยวิธีการเรียนรู้โดยฝึกปฏิบัติ เพราะจะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้และปฏิบัติได้ นอกจากนี้ผู้บริหารและครูต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็ก หากิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เพื่อนำมาบูรณาการเข้ากับหลักสูตรสถานศึกษา และปรับสภาพการเรียนรู้ภายในโรงเรียนให้เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ให้โอกาสนักเรียนได้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดี ยกย่องชมเชยให้ขวัญกำลังใจแก่ผู้ทำดี เพื่อให้เกิดคุณค่า เพื่อสร้างคนดี คนเก่ง ให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่คาดหวัง จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งได้ และสถานศึกษาควรติดตาม ประเมินผลและรายงานผลการดำเนินงานให้สาธารณชนได้รับทราบความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องด้วย